

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В
КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ**

Виконав: студент 2 курсу магістратури,
групи 8.0529
напряму підготовки 6.030104 «Політологія»
М. О. Щербина

Керівник: професор кафедри політології,
доцент, завідувач кафедри
д.політ.н. Цокур Є. Г.

Рецензент: доцент кафедри політології,
к.політ.н. Лепська Н. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОТЕНЦІАЛУ МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	
1.1.Понятійно-категоріальний апарат дослідження морської геостратегії України.....	8
1.2.Науково-теоретичні засади концептології морської держави.....	12
1.3.Методологічні основи дослідження морської стратегії України.....	18
РОЗДІЛ 2. ФАКТОР ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ МОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА НОВОГО ГЕОСТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ	
2.1. Стратегія впровадження морської доктрини в контексті сучасної української державотворчої політики	21
2.2.Традиційні та альтернативні концепції формування морської доктрини України: «Північ-Південь» для України.....	31
2.3. Формування морської доктрини України. Обґрунтування необхідності прийняття Доктрини.....	35
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ СЬОГОДЕННЯ	
3.1. Потенціал, стратегія та сфера інтересів України в союзі Україна, Туреччина, Єгипет.....	44
3.2.Потенціал стратегія та сфера інтересів Туреччини та Єгипту в союзі Україна, Туреччина, Єгипет.....	57
3.3.SWOT-аналіз потенціалу військово-політичного блоку Україна-Туреччина- Єгипет.....	59

ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	66
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність. В сучасному світі велику небезпеку для державних інтересів кожної з країн світу становить неправильний вектор розвитку геополітичної стратегії держави. Кожен період існування визначає пріоритет захисту власних інтересів з позиції нейтралітету або ж вступу до найбільш стратегічно ефективного військового чи економічного блоків, що не лише буде здатний захистити національні інтереси, а й розвивати державу до нових висот на світовій арені. Україна як держава, на всьому своєму шляху державотворення безліч разів змінювала вектор спрямування розвитку зовнішніх відносин з державами сусідами під умови часу, вибирала того чи іншого захисного союзника, який безліч разів не міг забезпечити національних інтересів України, або ж спроби були настільки невдалими, що можливість встановити правильності вибраного шляху історично була втрачена.

Сучасна історія міжнародних відносин нашої держави після двадцяти років хиткого нейтралітету в епоху глобалізації цілком і повністю залежить від міждержавних інтеграційних процесів, а різноманітні блоки, об'єднання та союзи держав стають все більш вагомими гравцями в геополітичних відносинах. Більшість центральноєвропейських країн, серед яких і Україна, опинились між двома могутніми блоками, які можуть використовувати їх для захисту і просування власних інтересів та амбіцій. З одного боку, західна частина Європи спирається на сили Європейського Союзу та НАТО і є домінуючою силою в цьому регіоні. З іншого боку – Росія, що намагається зберегти та відновити свою минулу могутність та геополітичний статус наддержави. Тому в цій лімітрофній зоні країн Центральної та Східної Європи, в оточенні більш могутніх сусідів, у України виникла необхідність задовольняти власні інтереси та протистояти всім економічним та безпековим викликам сучасності, а також зберегти свою самобутність та вибудувати власну геополітичну стратегію.

За довгий час існування України як незалежної держави їй так і не вдалося сформулювати чіткі вектори геополітичної стратегії. Зараз наша країна відмовилась

від Російського напрямку та тримає курс на політику та цінності західного шляху розвитку, а саме інтеграцію з Європейським Союзом. Тим не менш, Україна є досить перспективною державою, маючи великі ресурси, такі як розмір території та географічне розташування в центрі Європи, значний промисловий комплекс, науковий та інтелектуальний ресурси, природні багатства, та потенціал, але, на жаль, вона не має можливості використовувати їх ефективно та раціонально. Крім того ми маємо непогану теоретичну базу геополітичних стратегій, але орієнтуємося на закордонні теорії, в той час, як існує можливість адаптувати та інтерпретувати ідеї вітчизняних науковців. На сьогоднішній день Україна потребує пошуку власного шляху розвитку, індивідуальних концепцій, які б відповідали її можливостям та потенціалу.

Проблемна ситуація полягає у необхідності сформувані та втілювати таку стратегію геополітичного розвитку держави, яка б змогла задовольнити інтереси нашої країни, щоб не втратити власного суверенітету на міжнародній арені; а також у потребі визначити національні інтереси, які повинні враховувати історичний досвід політики держави, а також сучасні геополітичні процеси та інші особливості цивілізаційного й історико-культурного розвитку світу, а саме весь спектр політичних, економічних, соціальних і духовно-інтелектуальних аспектів суспільного життя. Розташування України в «буферній зоні» протистояння Сходу та Заходу визначає ряд проблем на шляху національного державотворення, формування ідентичності українського народу та визначення геополітичного напрямку руху. Також лімітрофне положення країни змушує її балансувати між інтересами Заходу та Росії, що створює багато обмежень для власного розвитку й часто призводить до безвихідних ситуацій.

Слід наголосити також на тому, що усі кризові процеси в ЄС визначають євроінтеграцію не як найкращий вектор геополітики сучасної України. Не тільки наша держава, а й багато центральноєвропейських країн згадують про ідеї об'єднання в єдиний блок, який зміг би забезпечити їм можливість самостійного розвитку економіки, культури та політики, а також забезпечення безпеки у регіоні на основі власних інтересів, з урахуванням історико-культурної

специфіки суспільств цих країн, близькості та схожості умов їх розвитку. Отже, основна проблема нашої держави – це визначення власної чіткої та раціонально обґрунтованої стратегії геополітичного розвитку в умовах політичної нестабільності й наявних як внутрішніх, так і зовнішніх протиріч.

Об'єктом дослідження є геополітика України, що представляє собою комплекс ресурсного потенціалу, ідей, стратегій та векторів розвитку країни.

Предмет – геополітична стратегія України як морської держави.

Мета дослідження – дослідити сутність та основні положення стратегії реалізації державотворення в контексті потенціалу України як морської держави.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

– визначити сутність основних понять теми дослідження в контексті геополітичної стратегії України;

– прослідкувати розвиток ідей утворення союзу центральноєвропейських держав на основі концепції «Північ-Південь» в дискурсі сучасної геополітичної думки;

– проаналізувати методи дослідження, які можуть бути застосовані для дослідження даної проблеми;

– відслідкувати процес становлення та розвитку концепції державотворчих процесів через формування морського шляху України в геополітичній та економічній науці;

– визначити основні положення сучасної моделі створенням України власного морського військово-економічного альянсу ;

– розглянути стратегію процесів інтеграції через політику морського бачення державотворення України як альтернативу Євросоюзу;

– провести SWOT-аналіз перспектив утворення союзу Україна-Туреччина-Єгипет;

– визначити роль та можливі шляхи стратегії України в союзі держав «від моря до моря».

Основна гіпотеза: створення нового союзу морських держав Європи, Азії та Африки на основі концепції «Північ-Південь», може стати ефективною альтернативою Європейському Союзу та напрямом геополітичної стратегії України.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОТЕНЦІАЛУ МОРСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1.1. Понятійно-категоріальний апарат дослідження морської геостратегії України

Для дослідження обраної теми необхідно визначити та інтерпретувати основні категорії, терміни та поняття, які характеризують геополітичне становище України у світі та є фундаментальними в даній роботі.

Військово-морська діяльність – складова морської діяльності, спрямована на захист національних інтересів, реалізацію пріоритетів діяльності у сфері вивчення, освоєння і використання зони національних інтересів на морі з метою оборони та безпеки держави із застосуванням її військово-морського потенціалу;

Військово-морський потенціал – військова складова морського потенціалу України, що включає Військово-Морські Сили Збройних Сил та Морську охорону Держприкордонслужби, а також інфраструктуру та підприємства економіки, що забезпечують їх функціонування, розвиток і можливість використання;

Державна морська політика – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, спрямованих на реалізацію національних інтересів на морі;

Загрози національній безпеці у сфері морської діяльності – фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних інтересів на морі, сталий розвиток України як морської держави;

Захист торговельного мореплавства та морегосподарського комплексу – заходи, що проводяться в зоні національних інтересів на морі та спрямовані на зниження рівня загроз торговельному мореплавству і морегосподарській діяльності, підготовку держави та її морегосподарського комплексу до

функціонування в особливий період та використання в інтересах оборони держави і захисту національних інтересів на морі;

Зона національних інтересів на морі – внутрішні морські води, територіальне море, виключна (морська) економічна зона України, а також інші райони Світового океану, що мають економічне та стратегічне значення для українського народу і держави;

Круїзне мореплавство – туризм з використанням спеціалізованих суден із проживанням, харчуванням, спеціальним обслуговуванням туристів на борту судна, а також екскурсійним обслуговуванням на березі;

Морегосподарська діяльність – використання ресурсів моря для задоволення потреб людини, а також суспільства в цілому та розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу;

Морегосподарський комплекс – територіальне поєднання об'єктів морської індустрії;

Морська діяльність – діяльність у сфері забезпечення сталого економічного і соціального розвитку суспільства, вивчення, освоєння і використання моря, захисту національної безпеки, морська торгівля (комерційні операції, які пов'язані з використанням морських суден, купівля-продаж товарів, що перевозяться морським шляхом, фрахтування суден, морське агентування, морське страхування тощо). Складовими морської діяльності є: торговельне мореплавство, морський транспорт, суднобудування, військово-морська діяльність, використання водних біоресурсів та інших ресурсів моря, туристична та рекреаційна діяльність, а також діяльність у сферах науки, освіти, екології і захисту моря;

Морська індустрія – сектор економіки, який включає суб'єкти господарювання у сферах торговельного мореплавства, морського транспорту, суднобудування, судноремонту, використання ресурсів моря, які не відносяться до водних біоресурсів, рибного господарства;

Морський кластер – неформальне функціональне об'єднання подібних, суміжних або додаткових суб'єктів морегосподарського комплексу з активними

каналами для бізнес-транзакцій, комунікацій та діалогу, що поділяють спеціалізовану інфраструктуру, робочі ринки та послуги і мають спільні можливості або загрози;

Морський потенціал – сукупність природних ресурсів моря, надбань людини і активів держави та можливостей їх використання у процесі провадження морської діяльності;

Національні інтереси на морі – сукупність матеріальних та інтелектуальних потреб українського народу і держави у сфері морської діяльності, що реалізуються на основі морського потенціалу;

Торговельне мореплавання – діяльність, пов'язана з використанням суден для перевезення вантажів, пасажирів, багажу та пошти, рибних та інших морських промислів, розвідки та видобування корисних копалин, виконання буксирних, криголамних і рятувальних операцій, прокладення кабелю, а також для інших господарських, наукових і культурних цілей;

Геостратегією – стратегія реалізації геополітичних завдань і доктрин національної безпеки держав; також це поняття можна визначати як військові аспекти геополітичного аналізу. Геостратегія повинна враховувати ряд характерних особливостей тієї чи іншої держави (або союзу держав), до яких можна віднести геополітичний потенціал та міць, які зрештою визначають геополітичний статус держави.

Геополітичний потенціал – система різноманітних ресурсів, серед яких просторові, виробничо-економічні, військові, фінансові, соціокультурні, інформаційні і т. д., які можуть бути використані для реалізації геостратегії країни в інтересах її національної безпеки.

Геополітична міць (потуга, потужність) – інтегральне поняття, що означає конкурентні можливості даної держави у геополітичній боротьбі, тобто реальну здатність до експансії в усіх типах геопростору. В класичній геополітиці поняття «міць» було тотожним «військовій силі», зараз воно включає широкий спектр характеристик держави, які стосуються не тільки військового потенціалу [28;13, с. 154-163].

Національні інтереси держави – сукупність усвідомлених, офіційно виражених об’єктивних потреб громадян, суспільства і держави, що базуються на основі національних цінностей, способу життя, особливостей соціально-економічного розвитку, політичного устрою країни, рівня її економічного розвитку, специфіки географічного розташування, історично обумовленого місця в міжнародному розподілі праці.

Національна безпека – це забезпечення міжнародної безпеки в межах самостійних національних держав, основою чого є захист національних інтересів [13, с. 154-163].

В даній роботі мова буде йти переважно про концепцію «Північ-Південь», для України М. Данилевського, який зазначав, що «Немає на Земній кулі місця, яке може порівнятися центральністю свого місцеположення з Константинополем. Немає на Землі іншого такого перехрестя всесвітніх шляхів... Цим світовим географічним перевагам відповідають і місцеві топографічні зручності. Босфор, глибока і широка річка солоної води в 35 верст завдовжки, з багатьма... бухтами, є великою безпечною гаванню для суден, що служать зовнішній світовій торгівлі...». Цей вчений змінив бачення та додав елемент розгорнутого дослідження вектору, в цій роботі на основі робіт М. Данилевського буде розроблена розширена версія концепції «Північ-Південь» з урахуванням державотворчого елементу формування України як морської держави, головним чинном на «Південь» та переформатування її в новий для нашої держави перспективний альянс, в складній ситуації формування нової зовнішньої політики, яка могла би відійти від стандарту українських політики бачень шляху або на Схід, або на Захід та стати провідною ідеєю нашої геостратегії.

Перелік наведених категорій безумовно не є вичерпним для характеристики геополітичної стратегії України. Але з урахуванням цих категорій ми зможемо зрозуміти основні поняття даної роботи та переформатувати їх в аналізі дослідження морської доктрини, а конкретизація деяких понять буде додана та розкрита в ході роботи.

1.2. Науково-теоретичні засади концептології морської держави

Підґрунтям для вивчення питання розвитку морської державності для України, стали історичні роботи С. Рудницького, Ю. Липи, Р. Додонова, М. Данилевського.

Розглянувши основи та тенденції розвитку та становлення України, через морську призму, хотілось би розкласти та пояснити одну із класичних доктрин української геополітики – це «чорноморська концепція», інтерес до якої сьогодні активно зростає. Загальний склад концепції має досить зрозумілу будову: вісь річкових та морських шляхів «Північ – Південь», необхідність створення «Чорноморської фортеці», до якої будуть входити Чорне море та причорноморські країни. Створення, так званої, «Чорноморської фортеці» захистить країни учасниці від зазіхань ближчих і дальших могутніх держав та блоків. Цей союз дозволить реанімувати промисловість, сільське господарство та розвинути стрімкими темпами інфраструктуру: Україні, Румунії, Болгарії та Білорусі, а Литва, Латвія, Естонія можуть здійснювати свою економічну та воєнну політику на користь Чорноморського регіону. Адже відкриття ринків збуту для цих країн, ще ніхто не гарантував.

Чорноморська доктрина Ю. Липи з'явилася у складний для українських земель час, напередодні Другої світової війни, коли майбутнє України важко було спрогнозувати. У своєму прагненні вирішити цю проблему вчений був не один. Важливість політичного розвитку нашої країни зумовила появу комплексу літератури, де представлені різні варіанти та підходи до визначення ролі і місця України, зокрема, Причорномор'я, в геополітичному просторі. У своїх роботах Ю. Липа виклав своє бачення значущості Чорного моря з точки зору геополітичного центру для кожної з країн Причорноморського басейну (України, Грузії, Росії, Румунії, Болгарії, Туреччини). Він обґрунтовував створення чорноморсько-балтійської федерації українців, білорусів, поляків і литовців, де Україна – лідер, єднаючий чинник. Україна може стати могутньою державою, якщо зуміє вести чесну і доброзичливу політику стосовно свого традиційного

союзника – Білорусії. Її основними союзниками мають стати Туреччина, країни Кавказу та Закавказзя, Болгарія. Майбутнє України може бути перспективним тільки у союзі з Болгарією і Туреччиною, причорноморськими країнами, які у прагненні до національної консолідації близькі до устремлінь України. Таким чином, на думку Ю. Липи економічний союз України, Туреччини та Болгарії – запорука створення вигідного великого господарчого простору.

Однак, Ю. Липа відмічає, що присутність Росії в Криму робить її господарем Чорного моря і ставить у залежність від неї балканські країни, без яких зміст об'єднання втрачається. Вчений писав, що «не відокремлення України від Росії є нашою головною метою, а витіснення її з Чорного моря». До чорноморського простору, який Ю. Липа порівнює з фортецею, можна дістатися через своєрідні «брами», створені самою природою. Геополітик називає три таких проходи, кожен з яких звичайно має велике економічне та стратегічне значення для виникнення та розвитку союзу: Західна (нижня течія і гирло Дунаю), Східна (прикаспійські степи в районі гирла Волги) та Південна (протоки Босфор і Дарданелли) брами. Вказаний геополітичний комплекс має і своє склепіння у вигляді українських теренів, що нависають над Чорним морем від Дунаю до Кавказу; підмурком же виступає малоазійське узбережжя. Головним недоліком цієї «фортеці» він вважає те, що з неї існує лише один широкий шлях на великі світові простори. Мається на увазі т. зв. «Іранський поміст», що дозволить сполучатися через океани з будь-якими країнами світу.

Так, беззаперечно, Ю. Липа доводить геополітичну визначеність, та особливу частину відводить внутрішній річковій системі, яка є запорукою ефективності чорноморського союзу та розвитку її учасників. У «Призначенні України» автор вказує на об'єднуючий та системоутворюючий вплив річок в історії нашої країни, тому що «річна мережа формує одність території, її торгівлі, влади, звичаїв, врешті мови й релігії». Натомість річки становлять собою ланку сполучення з іншою, ще більшою системою міжнародних комунікацій – Чорним морем. У вже згадуваній праці «Чорноморська доктрина» автор розглядає всі основні річки, що належать до басейну Чорного моря: Дунай, Дністер, Південний

Буг, Дніпро, Дон, Кубань, Кума, Кізил-Ірмак і Маріца. При цьому особливу увагу він приділяє таким водним артеріям, як Дністер і Дон, називаючи їх «опертям українського склепіння» на Заході і Сході. Говорячи про першу з них, дослідник робить висновок: «Без включення сточища Дністра до Української держави не буде ані повного вислову історичної місії України, ані стратегічної безпеки держави». Це логічно продовжує уявлення автора доктрини про чорноморський простір, адже повне володіння Дністром дозволяє, з геополітичної точки зору, контролювати Молдову і гирло Дунаю – Західну браму «фортеці». Подібну думку висловлює Ю. Липа і стосовно Дону, адже завдяки утриманню цієї річки українці зможуть панувати над гирлом Волги (Східна брама). Крім того, Дон виявляється єдиним доступним виходом на «Іранський поміст», захищаючи при цьому промислові потужності Донецько-Криворізького економічного району.

Актуальність цього питання на сьогодні для нас українців, має напряму військово-стратегічний характер і слід враховувати, що не тільки ми, а ще й Росія, може його враховувати для власне захисту та розгортання своїх стратегічних сил в цьому регіоні.

Отже, надійне контролювання зазначених річок – «це міцні підвалини під безпеку українського державного організму, це відділення Чорноморського простору, замкненого в собі, під егідою України». Той факт, що, як відмічає вчений, всі річки України течуть з півночі на південь, ще раз доводить правильність його твердження стосовно історичної обумовленості геополітичного напряму розвитку українського народу по вісі Північ-Південь.

Цікавою є стаття Романа Додонова, професора Донецького національного технічного університету «Чорноморські вектори у геополітичних концепціях України і Росії», у якій автор, здійснюючи порівняння російських та українських геополітичних концепцій щодо визначення місця Чорного моря у житті російського і українського народів, торкається висунутих Липою теоретичних аспектів проблеми. Дослідник знову підкреслює тези щодо необхідності об'єднання української держави з державами Чорноморського простору. Він обґрунтовує це тим, що «прагнення ж об'єднати навколо України інші народи

Причорномор'я пояснюється не стільки економічним, дипломатичним, військовим потенціалом, скільки зрозумілим бажанням знайти місце молодій держави поза межами Російської імперії, створити новий світовий порядок, де б Україна відігравала впливовішу роль». Як представник українського національного руху Юрій Липа відводив особливе місце у своїх наукових роздумах Чорноморському регіону, визначаючи його геополітичну роль для розвитку як українського народу, так і українських земель в цілому. Можна припустити, що спільність інтересів, торгівлі, культурні та державницькі традиції країн Чорноморського басейну можуть мати прикладне значення і в сучасних умовах.

Теоретичні можливості, які б виникли після створення союзу – це гарантована цілісність України в своїх межах, учасники б союзу отримала теж саме, а вектори розвитку економіки і міжнародних відносин піднялися би на новий рівень розвитку. Особливо Ю. Липа розглядає Чорне море як вузол усіх рік України. «Річки – ці найзручніші магістралі давніх часів грали важливу роль у формуванні національних спільнот; річкова мережа формує єдність території, її торгівлі, влади, звичаїв, нарешті – мови і релігії... Річкова система українських шляхів закінчується гирлами річок... Чорне море органічно пов'язано з українськими ріками виявленням і матеріальних, і духовних тенденцій української території».

Отже, Ю. Липа говорить про циркумпонтійську організацію геополітичного простору України. Чорне море і Кримський півострів – це не лише «точка опертя» й «комунікаційний центр» незалежної української держави, своєрідна сцена, за діями на якій спостерігає весь український народ. Якщо для Київської Русі і Хмельниччини, як перших спроб державотворення України, чорноморська орієнтація зовнішньої політики не була головною, то у 1917 – 1920 роках Українська держава робить практичні кроки щодо її реалізації. Згадаємо тут українізацію Імператорського Чорноморського флоту, мирні переговори Києва й Криму, претензії на Кубань як «заморську територію України». Ані уряд М. Грушевського, ані гетьманат П. Скоропадського, ані Директорія С. Петлюри

не відмовлялися від прав на Північне Причорномор'я і Крим. Всі вони демонстрували своє прихильне ставлення до циркумпонтійської доктрини. Понад те, С. Рудницький, як і Ю. Липа, вбачає у втраті Україною Криму «винесення смертного вироку» українській незалежності. На думку Ю. Липи, чорноморський вектор української зовнішньої політики має проявитися у консолідуєчій функції українського народу.

Створена Ю. Липою українська геополітична стратегія «Чорноморська доктрина» стала унікальним та своєрідним явищем у світовій політологічній практиці. По-перше, це була перша системна доктрина, що визначала місце України у світі та написана українським вченим. До цього було чимало думок щодо ролі українських земель на геополітичній арені, але це були, в основному, ідеї владних діячів, але не науковців. Немало було й іноземних доктрин, що проголошували територію по обидва береги Дніпра як свою власність. По-друге, «Чорноморська доктрина» відрізняється неповторною – «архітектурною» – формою. Стратегічно важливий для України Чорноморський простір Ю. Липа порівнює з фортецею, яка має численні мури, брами, площі, вулиці тощо. Причому автор фортифікаційними елементами обирає не швидкоплинні і штучно створені політичні конструкції, а стійкі та створені самою природою географічні об'єкти. Також він пише про етнічні землі, а не державні території, що робить його концепцію захищеною від змін політичної кон'юнктури. У «Всеукраїнській трилогії» та кількох менших за обсягом публікаціях Ю. Липа детально і всебічно описує «Чорноморську фортецю» та підкреслює стратегічне значення кожного з її елементів в умовах історично складної міжнародної кон'юнктури. А в спеціально укладеному, в співавторстві з Левом Биковським, збірнику карт під назвою «Чорноморський простір (Геополітичний атлас)» ілюструє можливості розвитку цього геополітичного проекту. Слід підкреслити, що «Чорноморська доктрина» – це не лише аморфні, на перший погляд, амбітні політичні гасла на кшталт: «Чорне море мусить належати до чорноморських народів. Для них воно є центр лучби, осередок їх розселення і їх суспільно-державних стремлінь. Чорне море – це економічне й духове опертя для

чорноморських країн. Вони творять разом з ним економічну й духову єдність» чи «Чорноморський простір – це життєдайний простір України. Україні належить перше місце серед чорноморських країн з огляду на її простір, багатства й енергію людності». Ю. Липа раціонально аналізує й чималі труднощі на шляху побудови Союзу чорноморських держав. І головною загрозою протягом багатьох століть незмінно були колоніальні апетити потужних державних утворень: «Для Західної Європи це «Європа номер 2» або докладніше «Європа номер 3». Для Москви й Петербурга це теж «Росія номер 2», «Росія номер 3», якась «Малоросія», якийсь «Придунайський край», що надається тільки до рабівничої господарки. У ланцюгу чорноморських країн, щоправда, є звена політично порожні, але для чужинців довкола всі чорноморські країни політично пасивні. Ці краї якби самим Провидінням призначені «на прокорм» Петербурга, Риму чи Лондона».

Знищення російської державності для Ю. Липи є першочерговим глобальним завданням на шляху до повноцінного функціонування «Чорноморської доктрини». І якщо в праці «Розподіл Росії» мислитель чітко констатує штучну природу різних історичних об'єднань навколо Москви, то в програмній брошурі «Панування, труд і лад» ставить це питання більш гостро:

«Україна – це могильник російської імперії. Не можемо уявити собі інше майбутнє. Знищення Росії – як центру наднаціонального розподілу земель над Волгою, Печорою і Білим морем – відповідно до їхнього національного і історичного змісту – це передумова сильної України. Україна, маючи геополітичне опертя на Чорному морі, може існувати, але існувати і розвиватися може лише тоді, коли не допустить суперництва на Півночі».

«Авторитативність між Білим та Чорним морями може бути спокійною тільки у руках українців. Не відокремлення України від Росії є нашою головною ідеєю, а знищення наднаціонального авторитету Росії у дотеперішніх північних центрах і вкорінення цієї ідеї в українській столиці – це головне! Неможливо примирити московського центру з українським центром, не можна говорити про державну співпрацю у цих двох центрах. На просторах великої Росії не може

бути двох великопромислових, двох великодержавних центрів, двох великих збірників енергії! Вони виключають себе взаємно».

За зваженим геополітичним прогнозом мислителя: «Вільна Україна буде не після звільнення Києва, а після знищення Москви як столиці російської наддержави». Проте жодна із традиційних зовнішніх загроз існуванню української державності неспівмірна із історично закладеним внутрішнім поділом «Схід-Захід». За оцінкою Ю. Липи: «Це найбільше ворожа Україні доктрина. Нема певнішої для знищення України. Прикладімо «схід-захід» до українського релігійного життя – і будемо мати релігійну війну; прикладімо «схід-захід» до політичних орієнтацій – і будемо мати вдячне поле до попису чужих агентів; прикладімо неуцьку форму «народу-бастарду» до окреслення українського характеру – і будемо мати джерело українського поразенства, а не відчуття серединності». Ще одна серйозна внутрішня загроза на шляху втілення вітчизняних геополітичних проектів – «поразенство», – свідоме визнання неспроможності побудови української державності та проголошення відсутності власної нації, що свого часу було притаманне окремим представникам інтелігенції.

1.3. Методологічні основи дослідження морської стратегії України

Принципи геополітичних досліджень базуються на методологічних принципах наукової діагностики, а саме: територіальності, історизму, симетрії, пояснення, простоти, системності, спостережливості.

У даній роботі були використані методи картування, тобто робота з картою, джерелом інформації в якій виступає географічна карта і коментарі до неї, у поєднанні з використанням геокартоїдів – креслень, що зображують ту або іншу реальну або вигадану територію, але, які зображують її спрощено, без обов'язкового дотримання усіх правил класичної картографії. За їх допомогою зображено варіанти моделей концепції «Північ-Південь» (де в переформатуванні системи знань крайною північною точкою буде виступати Україна, а південними Туреччина та Єгипет). Також застосовано метод концептуально-графічного

моделювання, простим аналогом якого є структурно-логічні схеми для аналізу теоретичної моделі «Північ-Південь» [5, с. 69]. Для розкриття потенціалу і прогнозування можливостей та загроз утворення союзу Україна, Туреччина, Єгипет було використано методику SWOT-аналізу [19].

Створені дослідниками моделі реальних або потенційних об'єктів або процесів впливають на їх сприйняття політичними елітами і суспільством, прийняття органами влади стратегічних рішень і розробку оперативно-тактичних заходів у політичній сфері. Таким чином, геополітичне моделювання має світоглядне, науково-пізнавальне і прикладне значення. На основі моделі може бути створений геополітичний проект як стратегічний план дій, який має на меті трансформацію геопросторової структури тієї чи іншої політичної системи. Ці стратегічні розробки, як правило, не артикулюють як саме геополітичні проекти, їх іменують планами, концепціями, програмами і т. п.

В якості об'єктів геополітичного проектування можуть виступати регіони і субрегіони світу, окремі країни, державні союзи, а також внутрішньодержавні регіони. Для практичного здійснення геополітичних проектів потрібні відповідні ресурси: фінансові, демографічні, політико-дипломатичні, комунікаційні, інформаційні, військові та ін.

У випадку аналізу концепції державотворення України через бачення розвитку її як морської держави в роботі Ю. Липи та шляху функціонування «Чорноморської доктрини» мова йде про багатосторонній регіональний геополітичний проект. В історичному контексті багатосторонність традиційно виявлялася у формі угод, покликаних регулювати різні питання і проблеми між учасниками міжнародних відносин. Геополітична модель «регіональної багатосторонності» в ідеалі повинна відповідати інтересам всіх учасників. Однак несумісність окремих специфічних геополітичних інтересів тих чи інших акторів може зробити малоефективним функціонування всієї регіональної системи [7, с. 95-97].

Для аналізу перспектив реалізації концепції «Північ-Південь», з урахуванням специфіки сильних і слабких сторін, можливостей та загроз,

доцільно використати SWOT-аналіз, який «є евристичним методом, що розроблений як експертна процедура вирішення проблем поєднання внутрішньої специфіки (сильних та слабких сторін) та зовнішнього середовища (можливостей та загроз)» [19, с. 57]. SWOT-аналіз досить популярний метод в різних сферах – як в маркетингових дослідженнях, так і в некомерційній сфері, що забезпечується його універсальністю та відносною простотою, завдяки визначеним конкретним процедурам.

«Геополітика розглядає, за своєю суттю, політичну взаємодію держави з просторовим середовищем, спочатку географічним, з розвитком сфер життєдіяльності з іншими середовищами, у яких саме конкурентна боротьба держав, їх коаліцій спрямована на формування влади та контролю над цим простором. Це можливо розглядати як вид стратегічного управління, оскільки у наявності всі основні атрибути стратегії: розгляд організації як цілісності, вищий рівень управління, довгострокова перспектива, спрямованість на зовнішнє середовище, задля отримання конкурентних переваг» [19, с 84].

Досить важливо врахувати вплив зовнішніх акторів на діяльність як самих країн учасниць, так і регіональних інститутів міжнародного співробітництва. Наприклад, в разі цілеспрямованого впливу могутньої неоімперії вся система багатостороннього співробітництва може неформально виявитися в залежному становищі.

Західна, Центральна, Східна Європа і Росія були об'єктом геополітичного проектування протягом як мінімум останніх ста років. Особливою увагою користується, зокрема, Балто-Чорноморський регіон та Близький Схід, які, крім фізико-географічних умов, достатньо виділяються з урахуванням історичних, культурних, економічних і, особливо, політичних факторів та елементами геостратегічних доктрин.

Геополітична планування стратегії сьогодення допоможе з'ясувати, як такий довгий час Україна слугувала елементом інтересів формування планів використання або захоплення сусідами. Неправильність формування союзного бачення, довгі століття заважала Україні отримати свою незалежність та сприяла

поразкам у спробах здобути її. Аналітично сформований комплекс стратегій, пов'язаний зі шляхом координації та спробом задовільнити національні пріоритети геостратегічних та економічних цілей для нашої держави, здатен пояснити, чому стратегії державотворення Ю. Липи, С. Рудницького, Р. Додонова, М. Данилевського створили повноцінно-аналітичний хребет для дослідження і впровадження в дійсність оновленої доктрини України як морської держави з урахуванням проблем і факторів впливу у сучасному світі.

РОЗДІЛ 2

ФАКТОР ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ МОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА НОВОГО ГЕОСТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ

2.1. Стратегія впровадження морської доктрини в контексті сучасної української державотворчої політики.

З причорноморських держав Україна має найдовшу приморську смугу, розвинений морегосподарський комплекс.

Відомий російський державний діяч Петро Аркадійович Столипін писав: «Тільки той народ має право і владу втримати у своїх руках море, котрий може його відстояти. Тому всі ті народи, які поривалися до моря, які досягали його, нестримно ставали на шлях кораблебудування. Для них флот був предметом народної гордості; це було зовнішнім свідченням того, що народ має силу, має можливість утримати море у своїй владі». І хоча Столипін говорив переважно про флот військовий, ці слова нині цілком можна вжити і до флоту торговельного.

Теза «Україна – морська держава» сприймається сьогодні як аксіома. І це не дивно. З причорноморських держав Україна має найдовшу приморську смугу, розвинений морегосподарський комплекс. Зокрема, 19 із 40 морських портів Причорномор'я розміщуються саме в нас.

Тим часом тенденції розвитку морської галузі свідчать про інше – поступове перетворення України з морської держави на «країну біля моря». Від колись найбільшого у світі Чорноморського пароплавства залишилися лише спогади. Скрутні часи переживають також інші національні судноплавні компанії. Економічна криза позначилася й на роботі портів. За дев'ять місяців 2009 року вантажообіг портів України зменшився на 21% – до 80 млн. тонн. Звісно, найпростіше було б списати все на кризу, якби за цей самий час вантажообіг російських портів не збільшився на 8% – до 368,6 млн. тонн, а

вантажобіг портів Південного басейну, які становлять головну конкуренцію українським портовикам, – узагалі на 14%, до 134,8 млн. тонн.

Отже, причину слід шукати в іншому, а саме – в очевидній неувважності української влади до морської галузі країни. Точніше, навіть не в неувважності, а у ставленні до неї, як до такої собі «дійної» корови. За останні п'ять років на чолі Мінтрансв'язку не побував жоден керівник, якого можна було б назвати професіоналом у транспортній сфері. Усі вони були політичними призначенцями, що значною мірою й визначало їхню поведінку.

Як результат на зміну професіоналам приходять люди, котрі запах моря знають тільки з відпочинку в заморських країнах. Міністерська чехарда, управлінський хаос, коли одні структури (такі як «Укрморпорт») створюються, потім ліквідовуються, потім знову створюються, призвели до процвітання рейдерства в державних морських підприємствах, зокрема в портах.

До кризи морегосподарський комплекс розвивався стихійно, освоюючи нові вантажопотоки, вводячи в експлуатацію нові потужності. У принципі, в таких умовах можна було б і не брати до уваги відсутність злагодженої системи управління галуззю. Проте криза затребувала саме активної ролі держави. І з'ясувалося, що держава до цієї ролі не зовсім готова.

Насамперед слід зазначити, що уряд з очевидним запізненням відреагував на зниження обсягів вантажопереробки в морських портах України. Лише у жовтні 2009 на засіданні Кабінету міністрів було прийнято ключові для галузі рішення. Зокрема затверджено Морську доктрину України.

Ця доктрина стала логічним продовженням цілої серії документів, прийнятих на вищому рівні, зокрема указу президента України від 20 травня 2008 року про введення в дію рішення РНБОУ від 16 травня 2008 року «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави», Стратегії розвитку морських портів до 2015 року (схвалена Кабінетом міністрів України 4 червня 2008 року) тощо.

Характерно, що і в зазначених документах, і в доктрині значну увагу приділено створенню умов для ведення «ефективної портової діяльності».

Власне кажучи, не дивно, що політика держави в питаннях морегосподарського комплексу більше зосереджена навколо розвитку портів. Великою мірою це визначається експортною спрямованістю вітчизняної економіки і масовістю експортних вантажів, насамперед сировинних, та певним «зрощенням» портів із вантажовласниками. Проте, на думку фахівців, решті підгалузей морегосподарського комплексу (флоту, суднобудівним, судноремонтним заводам, галузевій науці та підготовці кадрів) приділяється вкрай незначна увага. Практично нічого не можна сказати про подальшу долю ще існуючих державних судноплавних компаній і загальні перспективи вітчизняного флоту, суднобудування, судноремонту.

Та навіть якщо спиратися у стратегії лише на розвиток портів, то слід визнати: ця стратегія мусить враховувати той факт, що власних ресурсів у вітчизняних портів, попри навіть чергове підвищення тарифів на вантажно-розвантажувальні роботи і зберігання, а також портових зборів, вистачатиме тільки на незначне оновлення портової механізації, а не на розвиток основного стаціонарного господарства. При цьому слід зазначити, що ключового документа, покликаного регламентувати роботу цих підприємств, – закону про морські порти, досі не ухвалено.

Необхідно також враховувати нові тенденції, зокрема будівництво вантажовласниками власного флоту (зерновозна програма підприємства «Нібулон»), перетворення потужностей судноремонтних заводів у портові комплекси (завод «Україна», Іллічівський СРЗ), придбання потенційними вантажовласниками суднобудівних потужностей (суднобудівний завод «Затока»). Крім того, слід мати на увазі, що практично всі основні суднобудівні заводи країни вже перебувають у приватній власності, у тому числі в іноземній.

Якщо не враховувати вищенаведених чинників, то від розробленої Морської доктрини не слід очікувати кардинальних рішень у питаннях розвитку вітчизняного морегосподарського комплексу, а також пов'язаних із доктриною проблем ВМФ, рибальської підгалузі, експлуатації морських ресурсів, охорони морських кордонів тощо. Цей документ залишиться декларацією добрих намірів,

якщо не буде запропонований основний механізм його підтримки та впровадження. В іншому разі навіть на початковому етапі підготовки конкретних програм вона розчиниться в міністерствах і відомствах.

Реальне ресурсне забезпечення розвитку не тільки портів, а й інших підгалузей можливе тільки у разі впровадження приватно-державного партнерства з чітким (на рівні законів) визначенням взаємних гарантій і регламентів цього процесу.

На наш погляд, реальне втілення Морської доктрини могла б узяти на себе Морська колегія, створена указом президента та очолювана вищим керівництвом країни. До її складу, крім офіційних керівників основних міністерств, прикордонної служби, ВМФ, риболовецького флоту, мають увійти голови ОДА приморських та основних вантажоформуєчих областей (Запорізької, Дніпропетровської, Донецької), а також представники основних ФПГ (за згодою), основних асоціацій судновласників, портів, суднобудівників, галузевої науки.

Це має бути своєрідний аналог РНБОУ, що спеціалізуватиметься тільки на морській проблематиці. Статус рішень Морської колегії, крім програм реалізації Морської доктрини, повинен встановлювати схему введення в дію відповідних регуляторних актів, які даватимуть можливість законно стимулювати інвестиції державних і приватних ресурсів у розвиток морегосподарського комплексу на базі інтересів національних вантажовласників, суднобудівників та безпосередніх операторів галузі (портів, судноплавних компаній).

Проблеми морської галузі України найяскравіше виявляються у ситуації з Дунайським транспортним вузлом. В якому Румунія вже досить довгий час тисне на Україну і намагається досягти більш вигідних для себе торгівельно-транспортних умов, а також економічного домінування в цьому регіоні. На жаль, із кожним роком, і навіть із кожним місяцем ці питання не лише не вирішуються, а й нашаровуються одне на одне. Передвиборна кампанія активізувала інтерес до цього регіону. Тема українсько-румунських відносин знову опинилася на

порядку денному. Різко зросла кількість публікацій, присвячених відносинам у «нелюбовному трикутнику» Україна – Румунія – Молдова.

Таке занепокоєння цілком зрозуміле. Останнім часом Румунія вдалася до низки кроків, спрямованих на посилення свого впливу в Чорноморському регіоні. Про це свідчать, приміром, угоди про стратегічне партнерство з Азербайджаном і Польщею – країнами, які вважалися і досі вважаються стратегічними партнерами України.

Президентська кампанія в Румунії 2009 року також виявила певні тенденції у відносинах із нашими сусідами. Коли під час теледебатів конкурент президента Траяна Бесеску Мірча Джоане звинуватив його в напружених відносинах Румунії із сусідніми країнами і висловився за розвиток більш дружніх відносин із Україною, Бесеску заявив: «Ми не повинні йти комусь на поступки. Я прибічник добрих відносин з Україною, але за умови, що кроки назустріч одне одному будуть взаємними. Україна має поважати інтереси Румунії в регіоні. Ми не згодні з будівництвом Україною каналу Бистре в дельті Дунаю, і ми захищаємо інтереси українських румунів, які мусять мати можливість навчатися своєю рідною мовою та отримувати румунське громадянство».

За цією логікою, «поважання інтересів Румунії в регіоні» має виявитися у згортанні будівництва українського каналу Дунай – Чорне море. Тобто, фактично, Україна повинна поставити хрест на своїх планах розвитку регіону і віддати пальму першості сусідам. А тим часом будівництво глибоководного судноплавного ходу Дунай – Чорне море – це, фактично, єдиний реалізований пункт із Програми комплексного розвитку Українського Придунав'я на 2004 – 2010 роки (подовжена до 2011 року).

Проте політичні колізії у відносинах України і Румунії – лише верхівка айсберга, що не дає уявлення про реальний стан справ. З основних складових потенціалу Дунайського морського транспортного вузла – ВАТ «Українське Дунайське пароплавство» (УДП), портів Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайськ – стійке становище тільки в Ізмаїльського морського торговельного порту. Саме він

продемонстрував найнижчі темпи падіння за підсумками десяти місяців 2009 року (на 31,2% менше, ніж за аналогічний період минулого року).

Одна з ключових проблем дунайських портів – нерозвиненість їхньої транспортної інфраструктури. З одного боку, вони не можуть приймати великотоннажні судна із вугіллям та рудою, осадка яких перевищує сім метрів. Тому більший транспорт змушений розвантажуватися в румунських Констанці і Галаці.

З іншого – погано розвинене сполучення із залізницею та автотрасами, які не тільки не відповідають потужностям портів, а й істотно зношені. Тих, хто сумнівається, можна запросити в ознайомлювальну поїздку Придунав'ям, аби вони на собі відчули принаду бессарабських доріг. Проекти, передбачені Програмою розвитку Придунав'я для розвитку УДП, Ренійського порту (залізниця Ізмаїл – Рені), заходи щодо Усть-Дунайського порту не працюють.

Рішення Кабінету міністрів продовжити фінансування будівництва каналу Дунай – Чорне море – безумовно, важливий і позитивний крок. Український канал доводить останнім часом свою конкурентоспроможність порівняно з Сулинським каналом. Так, станом на 21 грудня 2009 року ним з початку року пройшло 1358 суден, а Сулинським каналом (Румунія) – 1064 судна. Всього з моменту поновлення судноплавства в українській частині дельти Дунаю (квітень 2007 року) через гирло Бистре пройшло 3365 суден.

Однак цей потенціал не використовується через відсутність надійного транспортного сполучення з Україною. Будувати автотрасу Одеса – Рені уряд і досі планує на умовах концесії, хоча всі факти свідчать про те, що це має бути будівництво національного масштабу. Це дало б змогу розв'язати і соціальні проблеми Придунав'я, де сьогодні високий рівень безробіття і бракує робочих місць. За підрахунками російських фахівців, будівництво одного кілометра дороги забезпечує 70 робочих місць, а обслуговування, включно із заправками, СТО, «годує» 460 чоловік. Крім того, залучення однієї людини в дорожнє господарство створює п'ять додаткових робочих місць в інших галузях.

Пасивність у розвитку транспортної інфраструктури в Придунав'ї особливо помітна на тлі регулярних успіхів Республіки Молдова у розвитку свого дунайського порту в районі Джурджулешти (введення в експлуатацію наливного, суховантажного і вантажопасажирського терміналів, будівництво залізниці Кагул-Джурджулешти) і активності в річкових дунайських портах Румунії.

Було б помилкою стверджувати, що Румунія всі зусилля і ресурси спрямовує тільки на розвиток порту Констанца та його портів-супутників. Приміром, торік у серпні було заявлено, що в порту Галац розпочав роботу контейнерний термінал потужністю 30 тис. TEU на рік з перспективою нарощування потужностей.

Крім слабо розвиненої інфраструктури, однією з перешкод, які стримують розвиток Дунайського морського транспортного вузла, є відсутність координації у сфері перевезень, попри достатньо щільну присутність підприємств державної форми власності. Ринок перевезень формується переважно стихійно, немає чіткої ідеології координування розвитку та ресурсів навіть у середньостроковій перспективі.

Велику роль у систематизації та аналізі ринку, в оцінці реального потенціалу вітчизняних підприємств, у формуванні логістики перевезень і, відповідно, системного залучення вітчизняних та зарубіжних об'єднань, які виявляють інтерес до дунайських перевезень, міг би відіграти регіональний інформаційно-логістичний центр, створений у Дунайському морському транспортному вузлі (МТУ).

Назріла також досить гостра потреба в активізації робіт із цілісного представлення Дунайського МТУ як локального комплексу у проектах розвитку інфраструктури Дунаю, насамперед тих, котрі фінансуються Європейським Союзом. Це дасть можливість залучити ресурси, зокрема на напрямках, пов'язаних з екологією судноплавства, реанімацією окремих ділянок річки, що зазнають ерозії, річковими інформаційними службами (РІС).

I, нарешті, одне з найважливіших питань, яке на прикладі Дунайського транспортного виглядає особливо рельєфно. Україна як морська держава повинна не тільки відстоювати свої вигоди в акваторії Чорного та Азовського морів, а й не менш ефективно захищати інтереси вітчизняних судновласників на міжнародній арені.

На жаль, уже понад десять років триває епопея про компенсацію збитків Українському Дунайському пароплавству та іншим підприємствам морегосподарського комплексу України, які були завдані двома балканськими кризами. Перша криза була пов'язана із запровадженням Радою Безпеки ООН ембарго проти Югославії в 1992 – 1995 роках, а друга – з воєнними діями НАТО проти СРЮ і припиненням вільного судноплавства на Дунаї з квітня 1999-го по жовтень 2005 року. За результатами аналізу, проведеного Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України у 2003 році, тільки збитки УДП внаслідок дії ембарго дорівнюють 440 млн. дол. (у тому числі прями втрати – 22,1 млн. дол.). Значна частина цих збитків – близько 350 млн. дол. – була спричинена втратою експортно-імпортних і транзитних вантажо- та пасажиропотоків.

Так, якщо в 1990 році обсяг вантажоперевезень від гирла Дунаю до Регенсбурга становив 97 млн. тонн, то, приміром, у 2001 році – 25 млн.; частка УДП понад 20%, причому переважно за рахунок Верхнього Дунаю.

Зруйнування дунайських мостів після бомбардувань НАТО додало до суми збитків ще близько 170 млн. дол., з них 136,1 млн. – від втрати експортних, імпортних, транзитних вантажопотоків; 13,2 млн. – від простою річкових, вантажних і пасажирських суден; 5,3 млн. – від анулювання контрактів, скорочення пасажирських перевезень і зменшення фрахтових ставок на круїзних Дунайських лініях тощо.

Ще в червні 1999 року була прийнята постанова Верховної Ради України «Про невідкладні заходи щодо стабілізації фінансово-економічного стану підприємств водного транспорту України у зв'язку з воєнними діями НАТО проти Союзної Республіки Югославії», якою, зокрема, Кабінету міністрів було

рекомендовано порушити питання перед ООН і міжнародними судовими органами питання про відшкодування Україні, підприємствам водного транспорту України збитків, яких вони зазнали внаслідок воєнних дій НАТО проти Югославії.

На підставі зазначеного документа матеріали стосовно збитків систематизувалися і подавалися в Мінтранс, МЗС, Кабінет міністрів, у тому числі й за спеціальними запитами, проте реальних результатів, тобто фінансової компенсації, протягом 1999 року домогтися не вдалося. Ефект від постанови полягав у відстроченні платежів за кредитами в Україні і стягування окремих податків і мав тимчасовий характер.

Керівництвом Українського Дунайського пароплавства пропонували різні варіанти як прямої компенсації збитків від простоїв, спуску вниз навантаженого флоту на порти Австрії та Угорщини, так і надання кредитів ВАТ «УДП» країнами – донорами ООН на дво- і багатосторонній основі, а також надання пільгових кредитів МВФ, МБРР, ЄБРР, списання боргу України (у 1999 році – близько 30 млн. дол.) Паризькому клубу кредиторів і за рахунок цього списання частини кредитних боргів ВАТ «УДП» українським банкам.

Надалі питання компенсації збитків періодично вдавалося виносити на рівень Кабінету міністрів, а також на Генеральну Асамблею і Раду Безпеки ООН. На жаль, практичних результатів це не дало.

Єдине, що тоді реально вдалося зробити для пароплавства, – це зберегти його в державній власності і, фактично, врятувати від банкрутства.

Проте сьогодні Українське Дунайське пароплавство зіштовхується з проблемою, характерною для багатьох судноплавних компаній України, – старіння флоту. Ще у серпні минулого року керівництво державної судноплавної компанії ВАТ «Українське Дунайське пароплавство» заявило про загрозу повного краху компанії через збитки внаслідок зношеності флоту, арешту ряду суден. Так, за підсумками роботи у третьому кварталі 2009 року, фінансовий результат підприємства становив 7,8 млн. грн. прибутку (для порівняння, у третьому кварталі 2008 року у ВАТ «УДП» збитки досягли 3 млн. грн.). Проте

наростаючим результатом за дев'ять місяців 2009 року пароплавство має 9,7 млн. грн. збитків. Прибуток дають дивізіони річкового і пасажирського флотів. Головна причина збитків – негативний результат роботи морського флоту: 26,6 млн. грн. через відстій практично всіх морських суден. Значними є витрати на утримання застарілого флоту, це майже 50 суден віком від 35 до 60 років.

Відповідно, постає запитання: де взяти кошти на оновлення флоту? Очевидно, що впродовж останніх років тема компенсації збитків, завданих українським судновласникам внаслідок дій НАТО проти Югославії, належала до розряду «незручних». Чи варто вимагати компенсації від тих, хто найближчим часом міг стати твоїм союзником і партнером? Українське керівництво так прагнуло сподобатися Заходу, що готове було махнути рукою на національні інтереси.

Зрозуміло також, що якщо Україна програла, то хтось опинився у виграші. Ці «хтось» – насамперед судноплавні компанії європейських країн. За роки, які минули з часу двох балканських криз, відбулося істотне переорієнтування вантажопотоків, отримали стимул до розвитку порти Адріатики та Середземномор'я.

Ще раз хотілося б підкреслити: те, що Україна наважилася на поновлення судноплавства в українській частині дельти Дунаю всупереч протидії з боку ряду європейських країн, робить їй честь. Але ці заходи можуть виявитися недостатніми для відновлення втрачених позицій на Дунаї і загалом на європейському ринку перевезень.

Очевидно, що в нинішніх умовах, коли питання вступу до НАТО зняте з порядку денного і ми розуміємо, що розв'язувати проблеми власного розвитку, гарантувати національну безпеку нам доведеться самостійно, не спираючись на чуже плече, – новий президент країни Володимир Зеленський і новий уряд зобов'язані будуть вирішити питання компенсації збитків, що їх зазнали внаслідок балканських криз. Це дасть можливість, зокрема, оновити склад флоту Українського Дунайського пароплавства і дасть стимул для виходу вітчизняного

морського транспорту на нові позиції. Інакше ми дедалі більше відходитимемо від статусу морської держави і набуватимемо статусу «країни біля моря».

2.2. Альтернативна концепція «Північ-Південь», для України.

Автором, який змінив бачення та додав елемент розгорнутого дослідження вектору «Північ-Південь», для України був М.Данилевський. Науковець зазначав, що: «Немає на Земній кулі місця, яке може порівнятися центральністю свого місцеположення з Константинополем. Немає на Землі іншого такого перехрестя всесвітніх шляхів... Цим світовим географічним перевагам відповідають і місцеві топографічні зручності. Босфор, глибока і широка річка солоної води в 35 верст завдовжки, з багатьма... бухтами, є великою безпечною гаванню для суден, що служать зовнішній світовій торгівлі...».

Починаючи з XV століття, Константинополь опиняється під владою турків-османів. Експансія агресивних азіатів наштовхнулася на Чорне море, як на природну перепону на її шляху на Північ. Охопивши морське узбережжя з трьох боків, ісламська цивілізація змогла перебраться на північний берег і тут – у дещо послабленому вигляді – змушена була протистояти народам східноєвропейської цивілізації, використовуючи допомогу місцевих кочовиків. Кримський півострів, природа якого ніби в мініатюрі повторювала рельєф регіону (степова північ, гірський південь), через свою ізольованість від материка став форпостом ісламу по той бік моря від Туреччини. Протоки Босфор і Дарданелли, котрі опинилися в руках мусульман, «закоркували» вихід до Середземноморських країн Європи. «Не дивно, що таке місто, як Константинополь, привертає увагу всіх політиків, що питання, хто буде ним володіти... турбує всіх мислителів, які не лишаються байдужими до великих інтересів сучасної історії; отже, окреме Константинопольське питання важить, принаймні, стільки ж на терезах сучасної політики, як і все інше цілісне Східне питання». Отже, обидві цивілізації мали історичні підстави володіти Чорним морем. Міжцивілізаційна боротьба з перемінним успіхом тривала кілька століть, перетворюючи регіон на театр бойових дій.

Ідеї М. Данилевського підтвердили актуальність концепції Ю. Липи, дали актуальність питанню «Схід», геополітичний елемент виник з боку Туреччини, як провідного союзника, без якого стає неможливою стратегічна та економічна цілісність доктрини. На думку Ю. Липи, чорноморський вектор української зовнішньої політики має проявитися у консолідуєчій функції українського народу. Цей автор, як і Л. Биковський, пише про цілісність Чорноморського геополітичного простору, що «має власний геополітичний зміст, власну етнічну спільність і власні... торгіві, культурні і державні традиції, що зробило однорідною психіку чорноморського населення. Проблема у тому, щоб у цій геополітичній і культурній спільності у сучасній течії міжнародних стосунків знайти волю для єдності і динаміки». Навколо Чорного моря повинна з'явитися політична сила, яка б виказала ініціативу «виявити волю цілого Простору до власного буття як політичної спільноти» і взяла б на себе історичну відповідальність за цей крок. «Хто ж у першу чергу призначений самим Провідінням і історією задля перетворення цієї волі в життя, хто може бути носієм Чорноморської доктрини?.. Україна, воля її народа і маса її края» [Цит. за: 20, с. 6].

Російський та українські вектори геополітичних концепцій кінця XIX – першої чверті XX століття

Отже, чорноморський вектор у геополітичних міркуваннях ідеологів української революції 1920х років спрямований на Таврію, Крим, Кубань та інші землі, населені українцями. У будь-якому випадку, українські геополітичні інтереси не такі масштабні, як російські, і уявлялися не на південному, а на північному узбережжі Чорного моря. Прагнення ж об'єднати навколо України інші народи Причорномор'я пояснюється не стільки економічним, дипломатичним, військовим потенціалом, скільки зрозумілим бажанням знайти місце молодій державі поза межами Російської імперії, створити новий світовий порядок, де б Україна відігравала впливовішу роль. Завершуючи порівняння російських і українських геополітичних концепцій щодо Чорного моря, зазначимо, по-перше, що вони мали конкретно історичний характер і

обумовлювалися тодішніми особливостями відповідних держав у системі міжнародних стосунків. Здавалося б, цей факт не дає нам методологічних підстав для їх порівняння, але нагадаємо, що геополітика мислить категоріями стратегічними, які не змінюються водночас із зміною зовнішньополітичного курсу чергового уряду – вони довгострокові. Тому, враховуючи історичні умови виникнення відповідних геополітичних концепцій, ми все ж повинні виносити з них уроки на майбутнє. По-друге, у наведених геополітичних концепціях другої половини ХІХ століття переважає відверто експансіоністська позиція. Можливо, це можна пояснити загальним «духом епохи», коли право сили вважалося природним. «Народи, які належать до одного культурно історичного типу, - пояснює М. Данилевський, - мають природну схильність розширювати свою діяльність і свій вплив наскільки вистачить сил і засобів, так само, як це робить і кожна окрема людина. Це природне честолюбство невідворотно приводить в зіткнення народи одного культурного типу з народами іншого...» [3]. Звісно, такі настанови не можуть серйозно сприйматися ані політиками, ані науковцями у ХХІ столітті, але й сьогодні ні в кого не виникає особливих сумнівів у тому, що «територія як у природі, так і в суспільстві, постійно стає об'єктом конкуренції між різними засобами її використання, функціями місця». По-третє, наведені геополітичні міркування вписуються в тойнбіанську концепцію «Виклику – Відповіді». Якщо російська цивілізація відчуває Виклик з боку мусульманської, то й Відповідь їй обумовлює спрямованість російської чорноморської політики на Стамбул – Константинополь – Царгород. Якщо для новоствореної української держави такий Виклик йде з боку Росії, то й Відповідь має спрямовуватися в зустрічному напрямі. Звідси, до речі, й непомірні апетити національних лідерів щодо прилеглих до кордонів Української держави 1920-х років «східних територій» – аж до Каспійського моря. По-четверте, специфіка геополітичних концепцій обумовлюється принципово різними потужностями, а, отже, й різними амбіціями Росії і України. Російська імперія, охоплюючи 1/6 суходолу, могла дозволити собі конкурувати із Західною Європою і висувати геополітичні завдання, які б суперечили інтересам останньої. Розгляд центру тяжіння

чорноморської політики Російської імперії за морем став можливим саме тому, що Україна вважалася невід'ємною складовою «російського світу». Українська самостійність болоче вдарила по імперській ідеї, потребуючи перегляду і значної корекції змісту геополітичних теорій. З іншого боку, українська геополітика (якщо така взагалі можлива) мала скромніше завдання: ідеологічно закріпити за Україною право на володіння північним узбережжям Чорного моря – спірними територіями Новоросії та Криму. І декларація циркумпонтійського принципу організації геополітичного простору України лише підкреслює цей висновок. Нарешті, по-п'яте, обидва чорноморські вектори не зникли назавжди в анналах історії, а й сьогодні проявляються у висновках науковців, у заявах представників деяких політичних партій, у програмах дій урядів обох країн. Схоже, Росія ніколи не погодиться на втрату статусу супердержави після розпаду СРСР і національне приниження, що супроводжувало цю втрату. На цьому тлі геополітичні ідеї М. Данилевського чи К. Леонтєва завжди знайдуть прихильників. «Крим може бути або російським, або турецьким. Українським Крим не буде ніколи», – не раз доводилося чути в Сімферополі. «Без абсолютного контролю Москви над акваторією Чорного моря, - твердить сучасний російський геополітик М. Нартов, - неможливо говорити про припинення таласократичного впливу, що йде із Заходу, із атлантистської Туреччини – історично найдавнішого і найупертішого недоброзичливця Росії, або інших країн Середземномор'я, а цей контроль є можливим тільки після укладення повномасштабного договору». Залишається додати, що пострадянська Україна своєю зовнішньою і внутрішньою політикою демонструє дивовижну невідповідність власним геополітичним інтересам, втрачаючи одну за одною непогані стартові можливості на Чорному морі. Свідомо чи підсвідомо копіюючи російських геополітиків, автори української стратегії роблять ставку на телурократичних заходах. Якщо для Росії такі методи є природними, обумовленими континентальним (євразійським) статусом цієї держави, то для України доцільнішими були б таласократичні тенденції. Проте, незважаючи на те, що ідеологи підкреслюють принципову різницю між Україною і Росією,

українські геополітики все ще не усвідомлюють переваг, які відкриває Чорне море для нашої країни на Близькому Сході і в Середземномор'ї. Серед прикладів індиферентності держави до питань реалізації циркумпонтійського проекту слід назвати практичне зникнення національного торговельного флоту; слабкість військово-морських сил та відмову від добудови ракетного крейсера «Україна» зокрема; розпродаж українського рибальського флоту; занепад суднобудівної промисловості; значне скорочення товарообігу у дунайських і чорноморських портах; неефективність міждержавних утворень типу ГУУАМ (після виходу Узбекистану – ГУАМ). Перелік можна продовжувати, але й цього досить, щоб усвідомити: вітчизняна геополітика має три стратегічні вектори – західноєвропейський, євразійський і середземноморський. Жоден з них не можна перекреслити простою декларацією або навіть вказівкою Президента. Вони існують об'єктивно, що обумовлюється вже географічним розташуванням країни. Але водночас не можна не бачити, що середземноморський вектор був і лишається «заручником» перших двох векторів.

2.3. Формування морської доктрини України. Обґрунтування необхідності прийняття Доктрини.

На сучасному етапі становлення України як незалежної європейської держави особливого значення набуває фактор утвердження її як морської держави. Активна й ефективна морська діяльність України є однією з важливих умов гарантування економічної, військово-політичної і національної безпеки. Однак в останні 10–15 років стійкі кризові процеси майже в усіх сферах морського господарства (насамперед у галузях морського транспорту, суднобудуванні, рибному господарстві, у сфері Військово-Морських Сил України та ін.) призвели до значних втрат. Системна криза управління морським господарством, відсутність чіткої державної морської політики створюють загрозу національній безпеці країни. Назріла невідкладна потреба розроблення морської доктрини України, що має визначити систему поглядів політичного й господарського керівництва на відродження України як морської держави,

створення цілісного й ефективного морегосподарського комплексу, здатного адекватно відповісти на виклики сучасної глобалістичної економіки, але відбилися на економічному, політичному й оборонному стані нашої держави. Розпад могутнього морегосподарського потенціалу України радянського періоду, який створювало багато поколінь українського народу протягом десятиліть, зумовив стійкі тенденції витіснення нашої держави з міжнародного сектора морегосподарської діяльності – світового морського транспортного ринку, а також рибпромислового, рекреаційно-туристичного та ін.; значне погіршення геоекономічних і геостратегічних позицій України на просторах Чорного моря й інших районів Світового океану. Цілі «Морської доктрини» полягають у реалізації інтересів України в Азово-Чорноморському басейні та інших районах Світового океану, зміцненні її позиції серед провідних морських держав. До основних цілей «Морської доктрини» належать:

- збереження суверенітету у внутрішніх морських водах, територіальному морі, а також у повітряному просторі над ними, на морському дні та в його надрах;

- реалізація юрисдикції та захист суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні щодо розвідування, використання та збереження природних ресурсів як живих, так і неживих, що перебувають на морському дні, у його надрах та покривних водах, управління цими ресурсами; виробництво енергії шляхом використання води, течій та вітру; створення та використання штучних островів, установок і споруд; проведення морських наукових досліджень та збереження морського середовища;

- реалізація та захист суверенних прав на континентальному шельфі України щодо розвідування й використання його ресурсів;

- реалізація та захист свободи відкритого моря, включаючи судноплавство, рибальство, наукові дослідження, прокладення підводних кабелів і трубопроводів, польоти літаків і гелікоптерів над морем;

– захист території України з боку моря, захист і охорона державного кордону України на морі та в повітряному просторі над ним. «Морська доктрина України» повинна бути спрямована на вирішення таких завдань:

– створення конкурентоспроможного національного морегосподарського комплексу на сучасному техніко-технологічному рівні, його інтеграція у Світову економічну систему й насамперед у союз Україна, Туреччина, Єгипет;

– становлення Військово-Морських Сил Збройних Сил України та Морської охорони Державної прикордонної служби України, спроможних захищати життєво важливі інтереси держави в Азово-Чорноморському басейні та окремих районах Світового океану, об'єднання їхніх компонентів із відповідними військово-морськими силами чорноморських країн, збереження членства в Спільній чорноморській військовоморській групі BLACKSEAFOR, участі в навчаннях Sea Breese тощо;

– створення національних структур системи безпеки мореплавства за стандартами Міжнародної морської організації (далі ІМО) з їх подальшою інтеграцією у відповідні міжнародні та європейські організації, асоціації та союзи;

– перебудова структур приморських регіонів для забезпечення пріоритетності розвитку морегосподарських галузей із широким залученням можливостей малого та середнього бізнесу;

– створення сприятливих умов для розвитку торговельного флоту України, насамперед шляхом забезпечення інвестиційної привабливості національного торговельного судноплавства. Загальна характеристика і основні положення Доктрини.

Прийняття Морської доктрини України – необхідний крок висловлення політичної волі найвищого рівня щодо надання морській політиці України статусу пріоритетної державної та правового забезпечення низки першорядних заходів для її затвердження як інтегрованого чинника соціально-економічного розвитку держави. «Морська доктрина» запроваджує заходи щодо відповідного програмного забезпечення морської політики шляхом підготовки та внесення на

затвердження до Верховної Ради України конституційного забезпечення підготовки програми інституційного зміцнення державного управління у сфері морської діяльності та інформаційного забезпечення процесу реалізації Доктрини, а також затверджує вимоги щодо її прозорості, широкого залучення громадськості та всіх зацікавлених сторін.

«Морська доктрина України» передбачає:

- розроблення єдиної Національної програми нарощування морської могутності України, її реалізація в державних, регіональних, галузевих цільових комплексних програмах розвитку Військово-Морських Сил та всіх складниках морегосподарського комплексу України;

- формування організаційних структур державного регулювання, спрямованих на ефективне забезпечення оборони та цілісний розвиток національного морського господарства;

- забезпечення державної підтримки проведення комплексних наукових досліджень, проектно-пошукових та інженерно-технічних робіт, морських експедицій, координації діяльності органів державної виконавчої влади, науково-дослідних установ підприємств та організацій, пов'язаних із дослідженням й використанням морських ресурсів;

- створення правових, економічних, технологічних, адміністративно-організаційних і кадрових умов для збалансованого розвитку морегосподарського комплексу;

- створення передумов докорінного перетворення національного морського господарства на основі формування механізмів, які здатні подолати відомчу відокремленість галузей морегосподарського комплексу;

- визначення й реалізацію шляхів успішного розв'язання проблем у цій важливій сфері економіки.

Стан нормативно-правової бази в зазначеній сфері правового регулювання.

На сьогоднішній день в Україні прийняті такі закони з питань морської політики. Правовою основою морської діяльності в Україні є Конституція України, Закони України «Про основи національної безпеки України», «Кодекс

торговельного мореплавства України», «Про транспорт України», «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про міжнародні договори України», «Про зовнішню економічну діяльність України» та інші закони України. Указ Президента України № 463/2008 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 року «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави», міжнародні Конвенції та Угоди з морського права, а також видані на їх підставі нормативно-правові акти. Система морського господарства України становить сукупність галузей, виробничих об'єктів (підприємств, об'єднань) і різних організацій, пов'язаних з економічною (видобуток морських природних ресурсів, транспортні перевезення, рекреаційні й інші послуги), природоохоронною, науково-дослідною й іншою діяльністю в морях і океанах; захистом територіально-акваторіальних, ресурсних, геополітичних та інших державних інтересів у межах потреб національної безпеки України; розвитком зовнішньоекономічних зв'язків, міжнародного поділу праці в морському виробництві, «морського бізнесу» і освоєнням міжнародних морських ринків, розвитком соціально-економічної й екологічної інфраструктури морського типу. Тому чинна нормативно-правова база не в змозі забезпечити координацію зусиль усіх міністерств і відомств, які здійснюють морську діяльність, унаслідок певних відомчих перешкод. Крім того, внаслідок дублювання функцій, недостатнього ресурсного та кадрового потенціалу, загальної інституційної слабкості міністерства і відомства неспроможні ефективно виконувати покладені на них обов'язки щодо функціонування й розвитку морської діяльності в Україні. Фінансово-економічне обґрунтування Док трини. Економічне забезпечення державної морської політики України – це обґрунтоване використання об'єктивних тенденцій і пропорцій розвитку світової і національної економіки для ефективного захисту національних інтересів України у Світовому океані, гарантування національної безпеки в усіх сферах діяльності, пов'язаних із морем. Основним принципом економічного забезпечення є рівність суб'єктів морської діяльності всіх форм власності, відсутність будь-якої дискримінації

щодо юридичних і фізичних осіб, запобігання проявам елементів монополізму в усіх його формах. Економічне забезпечення державної морської політики України ставить за мету створення найбільш сприятливих умов господарювання всіх суб'єктів морської діяльності. Цього можна досягти шляхом оптимізації майнових, податкових, митних, кредитно-фінансових, інвестиційних та інших економічних відносин щодо функціонування суб'єктів морської діяльності. В основі економічного забезпечення національних інтересів України в торговельному мореплаванні та портовій діяльності лежить необхідність підвищення ефективності й гарантування фрахтової незалежності зовнішньоекономічної діяльності, істотне зростання експорту послуг із перевезення вантажів морем, передусім тих, що тяжіють до міжнародних транспортних коридорів, шляхом:

- спрощення митних процедур при одночасному підвищенні ефективності діяльності митних служб;
- створення умов для зниження тарифів на транзитні перевезення вантажів через територію України всіма видами транспорту та відповідні сервісні послуги;
- проведення заходів, спрямованих на підвищення якості надання транспортних, експедиційних, агентських та інших послуг у сфері транспортного сервісу суб'єктами всіх форм власності України. Економічне забезпечення державної морської політики України передбачає формування інвестиційної привабливості всіх сфер морської діяльності як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів шляхом реалізації відповідних заходів державної підтримки суб'єктів господарювання всіх форм власності. Держава проводитиме виважену політику майнових відносин у сфері морської діяльності шляхом збереження в державній власності тільки стратегічно важливих об'єктів, втрата або неефективне використання яких може призвести до зниження рівня національної безпеки, невиконання Україною прийнятих на себе міжнародних зобов'язань, завдати шкоди навколишньому середовищу в особливо значних обсягах. Усе державне майно у сфері морської діяльності, яке використовують винятково з комерційною метою, підлягає поступовому роздержавленню

шляхом продажу, акціонування або передачі майнових прав у іншому вигляді з обов'язковим спрямуванням залучених коштів на підтримку та розвиток відповідних сфер морської діяльності. Податкова політика стосовно суб'єктів сфери морської діяльності повинна сприяти забезпеченню можливості ведення ефективного господарювання при забезпеченні зростання рівня надходжень до бюджетів усіх рівнів, насамперед завдяки зростанню обсягів виробництва в усіх сферах економіки на цій підставі.

Основою податкової політики має бути оптимізація податкових умов для:

– формування з боку українських експортерів та імпортерів стійкого попиту на послуги з перевезення вантажів морем;

– забезпечення експлуатаційної й інвестиційної привабливості утримання суден під Державним прапором України;

– залучення широкого кола фізичних та юридичних осіб до розвитку морської сфери шляхом придбання майнових прав, цінних паперів тощо. Держава всіма економічними заходами проводитиме боротьбу з нелегальним обігом коштів та іншими елементами тіньової економіки в морській сфері, передусім шляхом впровадження дієздатної системи декларування коштів, здійснення неупередженого контролю за їх обігом тощо. Держава сприятиме створенню певних інвестиційних та інших фондів розвитку і підтримки морської сфери шляхом здійснення цільових позик, бюджетних асигнувань і проведення інших заходів; спрямовуватиме в необхідному обсязі кошти на розвиток Військово-Морських Сил України, морської прикордонної варти, усіх галузей морської науки, морської освіти, проведення загальногалузевих та інших перспективних досліджень в усіх сферах морської діяльності.

Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття Доктрини. Прийняття «Морської доктрини» дозволить забезпечити:

1) захист державного суверенітету, територіальної цілісності, національних інтересів держави на акваторіях Світового океану;

2) розвиток торговельного мореплавання;

3) розвиток портової діяльності;

- 4) розвиток суднобудування і судноремонту;
- 5) розвиток морського рибного господарства; комплексне використання біологічних ресурсів моря; розвиток морської культури;
- 6) комплексне освоєння мінерально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів моря;
- 7) розвиток приморської рекреаційної діяльності;
- 8) формування цілісного комплексу гарантування безпеки в системі морегосподарської діяльності, який складається з таких компонентів:
 - безпека морської діяльності України в Чорному й Азовському морях, інших районах Світового океану;
 - система безпеки мореплавання держави;
 - навігаційно-гідрографічне гарантування безпеки судноплавства;
 - екологічна безпека морегосподарської діяльності;
 - система забезпечення захисту морегосподарської діяльності від тероризму;
 - розвиток системи метрологічного забезпечення і сертифікації суб'єктів морегосподарської діяльності як фактора зміцнення економічної незалежності й національної безпеки України; підвищення оборонної та народногосподарської ефективності Військово-Морських Сил України;
- 10) науково-технічний базис розвитку морського господарства України:
 - збереження, використання і розвиток морського науково-технічного потенціалу України;
 - розвиток морської науки і технологій;
 - фундаментальні і прикладні дослідження Чорного й Азовського морів, інших районів Світового океану в інтересах України;
- 11) розвиток міжнародної взаємодії галузей національного морегосподарського комплексу в контексті національних геоекономічних і геополітичних інтересів України [23, с. 135].

Реалізація положень Морської доктрини сприятиме досягненню високої ефективності державної морської політики України, сталому розвитку держави,

захисту національних інтересів та безпеки України в Азово-Чорноморському басейні і Світовому океані, зміцненню міжнародного авторитету України. Узагальненими критеріями ефективності державної морської політики є:

– ступінь реалізації короткострокових і довгострокових завдань державної морської політики;

– ступінь реалізації підтримання українського флоту в готовності до вирішення поставлених перед ним завдань, а також мобілізаційної готовності торговельного, рибпромислового, науково-дослідницького та інших спеціалізованих флотів України, суверенних прав її виключної (морської) економічної зони, на континентальному шельфі України, а також свободи відкритого моря;

– здатність військового складника морського потенціалу України у взаємодії з видами Збройних Сил України забезпечити захист інтересів й гарантувати безпеку України. Україна, реалізуючи державну морську політику, має намір рішуче зміцнювати свої позиції серед провідних морських держав світу

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ СЬОГОДЕННЯ

3.1. Стратегія України в союзі Україна, Туреччина, Єгипет

Загальні інтереси кожної з держав учасниць: економічні, соціальні, військово-політичні, всі вони мають певний склад взаємовідношення, до того чиннику: «А чи вигідний цей альянс взагалі, для кожної з країн учасниць? Відповідь на це запитання можна дати, проаналізувавши його через призму бачення кожної із держав-учасниць, її стратегічні пріоритети та цілі в геополітичному просторі. Якщо ж брати до уваги цінності рівності та взаємодопомоги як головний елемент, то відхід від різних суперечок та розвиток союзу, як єдиного економічно-морського державного об'єднання, метою якого є будівництво вісі чіткого відокремлення сфер впливу держав-гігантів світової економіки, дозволить запобігти конфронтації між Заходом та Сходом, забезпечити буферну зону з потужним потенціалом опору на власні сили, розвивати потенційні економічні зв'язки з державами-лідерами морських перевезень та презентувати їм елементи торгівельної згоди з урахуванням користування економічними об'єктами світового масштабу: річками, протоками та каналами. В потенціалі можна залучити та розширити переваги альянсу, поєднавши його з історичними морськими стратегіями розвитку економіки давніх держав Київської Русі та Візантії, на кшталт розвитку шляху «Із варяг у греки», доповнивши його шляхом «Від Константинополя до Червоного моря».

Можливим є загальне поєднання геостратегічних та економічних цілей всіх держав-учасниць в єдиному спектрі загальних проблем та готовність до їх загального вирішення, а саме: конфлікту на Сході України, агресії з боку Росії, війни з ІГЛ, тиску з боку Заходу та його інтеграції в державну політику, ринкових війн та будь-яких загроз національним державним інтересам.

Глобальними стратегічними цілями для України є економічний розвиток без залежності від залежності зовнішнього впливу. За рахунок зони вільної

торгівлі між Україною, Туреччиною та Єгиптом. Взаємообмін потенціалами торгових світових шляхів через які проходять кожна із держав учасників, а також зона обміну технологіями та інвестиційного циклу допомоги. В військовому плані Україна досить довгий шлях свого державобудування потребувала в союзниках, так як її власних сил в зв'язку з постійними слабкими економічними умовами та політичною стабільністю завжди не вистачало. В умовах забезпечення інтересів Єгипту і Туреччини, це буде необхідно і їм. Туреччині необхідна заміна силам НАТО, для альтернативного розвитку власного шляху та залишатися у змозі протидіяти агресії більш сильних держав разом. Єгипту після входу в епоху нової власної альтернативної історії державобудування потрібні будуть союзники в протидії агресії від держав хто зацікавлений в економічному підкоренні Єгипту задля забезпечення власних інтересів постачання через Суецький канал та агресії від «арабського світу», так як вони можуть сприйняти такий шлях як зраду та потенційну небезпеку їхнім національним інтересам, як і країни Європи, Росія та США.

Україна, Туреччина та Єгипет об'єднавшись, мають досить великий потенціал, щоб стати державами світовими лідерами, подолавши політичні розбіжності, за рахунок можливості та перспективи досягнення власного процвітання, інтегрувавши найбільш сильні та слабкі позиції в одне кільце існування альянсу, зумівши переформатувати систему світового впливу, лише тоді ці держави зможуть зайняти своє «місце під сонцем».

Світовий ринок палає в торговельних війнах. А той, хто має можливість використання світових торговельних морських та сухопутних шляхів, в змозі чинити тиск та здійснювати контроль над залежними державами, оскільки саме економіка в сучасному світі, здатна як спиняти війни, так і починати їх.

Союз трьох держав Європи, Азії, Африки – має безліч перспектив розширення та захоплення більш великої кількості світових ринків. Необхідним є залучення до членства у альянсі потужних військових союзників, що здатні цінувати інтереси альянсу та стояти на захисті його цінностей. Найбільш доцільним було б здійснити проект суходільного сполучення між цими

державами та поєднати їх з морським виходом до Балтійського моря та Атлантичного океану. Такі держави як Марокко та Польща стали б важливим економічним доповненням, несучи за собою безліч складнощів, але й величезні перспектив. Це доповнило б геостратегічну доктрину України, переформатувавши її актуальність в умовах цього союзу держав, дозволивши змінити баланс світових сил на користь зони поділу власних інтересів, а не лише держав G7 або G20. Цей шлях тернистий та досить складний у політичному плані, мало кому в світі хотілось би бачити потужну економічно та незалежну Україну, сильну та в складі альянсу з власними геополітичними цілями Туреччину, непідконтрольний та процвітаючий Єгипет. Завжди будуть геополітичні вороги, що будуть заважати розвитку дипломатичних відносин між цими державами, зупиняти своїм тиском будь-яку державу із вищезгаданих на шляху до створення альянсу. Але, незважаючи на ці потенційні проблеми, ми українці, як і єгиптяни, і турки в праві обирати свій власний шлях, і якщо доктрина державотворення для України передбачає формування власного військово-економічного альянсу, через можливість державотворення як морської держави, а не як «країни біля моря». Отже, було б великою помилкою не скористатися такою можливістю, в такій скрутний для нашої держави час, коли поштовх до нового шляху, спроможний стати, не лише елементом порятунку, але й перспективою захоплення позицій світового лідерства та шляхом збагачення української нації, «у своїй сторонці».

На даний момент національні інтереси збереження цілісності та незалежності України асоціюються через шлях вступу до НАТО, а економічний шлях орієнтований на ЄС. Для більшості наших геополітичних ворогів та союзників, це зрозумілий і логічний вибір. Але в умовах дослідження моєї роботи, я цей шлях не вважаю оптимальним, хоча він є найбільш простим і ефективним в порівнянні із запропонованою мною концепції.

Стратегія буферної зони, між Європою та Азією, Ближнім Сходом та Африкою передбачає охоплення, прецедентів якого ще не було у світі. Можливим є союз, метою якого б стало об'єднання в єдиний рівноправний

економічно-стратегічний клин: України, Туреччини, Єгипету. В економічному форматі найбільш перспективним є спектр країн, що здатні стати альтернативою шляху в ЕС (не самого вигідного шляху для державних та економічних інтересів України). Важливим є військовий альянс політично-економічного зразку. В складі такого союзу Україна, як і будь-яка з країн-учасниць здатна буде протистояти загрозі від Росії (ОДКБ), країн Близького Сходу та в майбутній перспективі зміцнення ВПК державам-членам НАТО. Стратегічне бачення України як морської держави, передбачає, на першому етапі морський розвиток України, щоб в перспективі зайняти позицію лідера в альянсі і стати максимально вигідним союзником (під морським розвитком маємо на увазі Військово-Морські Сили, торгівельний флот та транспортну сферу: морський, річковий, в перспективі океанський флот).

Отже, почнемо аналізувати перспективи розгортання встановлення тісних дипломатичних відносин з країнами учасниками альянсу.

Українсько-турецькі відносини в зовнішньополітичній стратегії України та Туреччини.

Туреччина завжди відігравала значну роль у формуванні українського національного руху та брала активну участь в нашому державотворенні. Співробітництво з Турецькою Республікою (ТР) має особливе значення для самоствердження України на регіональному і глобальному рівнях. Національні інтереси України і Туреччини суттєво співпадають у формуванні оптимального балансу сил у новій геополітичній ситуації, що склалася в регіоні після розпаду СРСР. Саме тому українсько-турецькі відносини співробітництва висувуються нині на першорядні позиції. Проблеми українсько-турецьких відносин досліджено в роботах таких українських дослідників, як П. Варбанець, О. Волович, М. Воротнюк, Є. Габер, В. Каспрук, С. Корсунський, Н. Мхитарян, Л. Рассоха, В. Редькіна та ін. Особливо слід відзначити ґрунтовну працю Б. Сергійчука та В. Сергійчука. Турецька Республіка на сьогодні є важливою країною світу. Вона посідає 16-те місце серед 185 країн за кількістю населення, 32-е – за розміром території та 17-те – за розвитком економіки. За темпами

економічного зростання Туреччина є наразі одним зі світових лідерів у світі. Усе це дає країні право називатися «БРІК Європи», що підкреслює її роль в одного з регіональних лідерів. Як цілком слушно зауважує Н. Мхитарян, «не відмовляючись від своєї ісламської ідентичності, вона намагається стати вагомою частиною Заходу. Відповідно, особливе місце у політиці Туреччини посідає процес інтеграції у західні структури» [4, 178]. Геополітично Україна і ТР знаходяться на перехресті шляхів між Сходом і Заходом. Це й визначає їх особливе становище: вони мають як отримувати позитивні здобутки, так і нейтралізувати загрози, що випливають з такого геополітичного положення. Перебуваючи між Сходом і Заходом обидві країни намагаються зберегти свою власну ідентичність, не підпасти під вплив ні одного, ні другого. Двосторонні відносини України й Туреччини базуються на засадах рівноправ'я та вирізняються своєю гнучкістю. Туреччина завжди була та є найважливішим партнером нашої держави. У обох країн немає [13, 50] ніяких взаємних претензій, на відміну від інших сусідніх з Україною країн. Особливе значення має саме регіональне співробітництво України з Туреччиною, бо саме ці дві країни є регіональними лідерами в Чорноморсько-каспійському регіоні (ЧКР). Має рацію Л. Рассоха, стверджуючи, що «національним інтересам як України, так і Турецької Республіки в Чорноморсько-каспійському регіоні відповідає його перетворення в зону миру, безпеки і співробітництва та вирішення проблем, які можливо вирішити лише за допомогою спільних зусиль» [5]. Нині авторитет Туреччини у ЧКР є значно вищим, ніж в Україні, проте це не заважає останній цілеспрямовано використовувати позитивний досвід Туреччини для збільшення свого міжнародного (принаймні в регіональному масштабі) авторитету. Україна для Туреччини починаючи з 1991 р. стала важливим зовнішньополітичним партнером, оскільки існування незалежної України запобігає експансії Росії в ЧКР. Демократична, стабільна, політично орієнтована на Захід, Україна для Туреччини є надійним союзником у справі забезпечення стабільності в регіоні. Туреччина розглядає Україну як дружню країну, що завжди надасть їй підтримку у змаганнях з Росією, яка історично завжди була для Туреччини супротивником.

Тут варто згадати постійні намагання імперської Росії, а потім й СРСР, встановити свій контроль над Чорноморськими проливами, що завжди негативно сприймалося Туреччиною. Україна, на відміну від Росії, такої мети ніколи не мала і не має. Туреччина використовує активну зовнішньоекономічну співпрацю з Україною як певний інструмент протидії російському впливу в регіоні. Але українсько-турецьке співробітництво має значно більш глибокі підвалини, ніж лише ситуативна співпраця проти Російської експансії. Цілком вірною є думка В. Редькіної, що «воно спирається на прагматичні національні інтереси обох країн, має взаємовигідний характер та всі необхідні передумови для позитивного розвитку. Україна має можливість використовувати позитивний історичний досвід Туреччини, зокрема, у сфері розв'язання економічних проблем і демократичного державного будівництва» [6, с. 53]. Зовнішньополітичні двосторонні відносини України з ТР завжди носять рівний, доброзичливий, партнерський характер, між двома країнами немає ніяких проблемних питань. Можна погодитись з С. Корсунським, який відзначає, що «на регулярній основі відбуваються контакти вищого керівництва країн. Передбачається, що вироблення механізму стратегічного партнерства стане ключовим елементом у систематизації та подальшому розвитку двостороннього співробітництва. Плідні взаємини налагоджено й на міжпарламентській основі» [2, с. 27]. Українсько-турецькі відносини мають високий потенціал розвитку, їх інколи в Україні навіть називають «стратегічним партнерством». Проте такий термін до наших двосторонніх відносин наразі ще не може бути застосований з повним правом, оскільки сутність цих відносин не відповідає за змістом терміну «стратегічні». Турецька сторона вживає термін «стратегічне партнерство» стосовно відносин із Україною досить обережно. Ці відносини, на їх думку, є стратегічними тільки в певних сферах. Туреччина вважає, що обидві країни «рухаються до стратегічного партнерства» [1, с. 36-37]. Отже, Україна та Туреччина по-різному сприймають рівень двостороннього партнерства. Для реального встановлення саме стратегічного партнерства ще потрібно зробити дуже багато обом країнам. Немає підстав заперечувати думку М. Воротнюк, що наявність потенціалу

стратегічного партнерства між Україною і Туреччиною, хоча й не викликає сумнівів, але до реального втілення такого партнерства в життя ще далеко. Очевидно, що для виходу на такий рівень недостатньо лише того, що глибоких протиріч і конфліктів між країнами немає, а «Чорне море не розділяє, а об'єднує» їх [1, с. 36-37]. Незважаючи на це, обидві країни впевнено рухаються у напрямку розвитку та поглиблення стратегічного партнерства. Так, Україна вперше за останнє десятиріччя була згадана серед пріоритетних зовнішньополітичних партнерів Туреччини. На третій щорічній Конференції дипломатичного корпусу Туреччини (3-8 січня 2011 року) серед пріоритетних завдань держави у зовнішньополітичній сфері виокремлювалось заснування з Україною (а також з Росією та Болгарією) Ради стратегічного партнерства, діяльність якої передбачає створення зони вільної торгівлі, скасування візового режиму, розвиток транспортних коридорів і підтримання безпеки в ЧКР. На даному етапі розширення стратегічного партнерства з Україною розглядається керівництвом Туреччини як важливий складник загальних зусиль зі зміцнення зони миру, стабільності та сталого соціально-економічного розвитку в ЧКР. Парламентські вибори у Туреччині 12 червня 2011 року підтвердили налаштованість уряду Р. Ердогана на продовження курсу багатовекторної зовнішньої політики, зміцнення та прагматизацію відносин із традиційними партнерами та розширення зони своїх інтересів. Цей курс був чітко прописаний у передвиборчій програмі ПСР [4, с. 181]. Отже, можна стверджувати, що двосторонні українсько-турецькі відносини на даний час активно розвиваються та поглиблюються. Можливість встановлення справжнього стратегічного партнерства залишається дуже реальною. Проте, час працює, на жаль, не на користь такому розвитку подій. Умови для встановлення та розвитку українсько-турецького стратегічного партнерства стають дедалі все менш сприятливими. Це обумовлено тим, що Туреччина стає все більш активною в своїй зовнішній політиці, причому в усіх її напрямках. Як вірно стверджує М. Воротнюк, турецька влада «постійно наголошує на необхідності «присутності Туреччини скрізь», необхідності бути глобальним, а не лише регіональним гравцем. Отже, з огляду на зростаючу

активність Туреччини, можна припустити, що Україна, напевно, може зникнути із сфери турецьких інтересів. Вона, без перебільшення, не вписується в інтереси турецької зовнішньої політики, де пріоритетами є ЄС, Росія, Кавказ. Туреччина бачить її не як окремий напрям зовнішньої політики, а радше як частину регіональної перспективи. Якщо Україна реально бажає розвивати стратегічне партнерство, то її керівництво має взяти це до уваги і пристосувати до цього свої дії» [1, с. 38-39]. Проте такі побоювання, можливо, дещо перебільшені. Активно діючи у всіх напрямках зовнішньої політики, Туреччина, безумовно, буде продовжувати й тісну співпрацю з Україною. Навряд чи Україна зникне зовсім зі сфери інтересів Туреччини, але увага її до нас, ймовірно, може значно зменшитися, і це є реальною загрозою перспективі встановлення стратегічних відносин. З урахуванням вищезазначених чинників можна визначити пріоритетні завдання зовнішньополітичного курсу України стосовно стратегії розвитку українсько-турецького стратегічного партнерства. По-перше, для набуття Україною статусу реального регіонального лідера необхідно активно провадити в регіоні політику безпеки, економічної стабільності, розвитку процесів інтеграції на всіх рівнях. Наші країни обов'язково мають втілювати в життя заявлені проекти та розробляти нові, які необхідно терміново впроваджувати в життя. Сферами активної співпраці є економіка, політика, безпека, недопущення застосування сили у вирішенні конфліктів, створення ефективної і надійної енергетичної системи. По-друге, Україна і Туреччина повинні співпрацювати у забезпеченні безперебійного функціонування транспортних транзитних коридорів на просторі від Балтики до Чорного і Каспійського морів. Розвантаження проток Босфор і Дарданелли є наразі нагальною необхідністю для світової економіки, а не лише для Європи. По-третє, як Україна, так і Туреччина зацікавлені у вступі до ЄС. Проте вступ до ЄС для обох країн в найближчий перспективі є малоімовірним. Причини цього є різними для двох країн, проте детальне вивчення та аналіз турецького досвіду взаємин з ЄС безумовно є дуже корисним та повчальним для України. Принаймні, ми не повинні повторювати чужих помилок у своїх євроінтеграційних прагненнях. По-четверте, необхідно

суттєво змінити всю систему економічних відносин України з Туреччиною задля підвищення її ефективності. Перш за все, перспективним є перехід від традиційних форм торгівлі до втілення цільових програм виробничої та інвестиційної кооперації в пріоритетних галузях і сферах економіки двох країн. Такими сферами є та залишаються воєнно-технічне співробітництво, енергетика, будівництво транспортних трубопроводів, хімічна, вугільна, лісова, деревообробна і текстильна промисловості, металургія, будівництво, аерокосмічна сфера, судно- і авіабудівництво, сільське господарство, транспорт, сфера високих наукомістких технологій, вивчення натуральних ресурсів Чорного моря, туризм, вихід на ринки третіх країн. По-п'яте, Україна може суттєво збільшити свій зовнішньополітичний імідж, співпрацюючи разом з Туреччиною у врегулюванні близькосхідного та інших «заморожених» конфліктів. Необхідно домагатися підтримки Туреччини у просуванні українських економічних проектів в регіонах Кавказу, Центральної Азії і Балкан. Враховуючи все вищезначене, безальтернативною для України є проведення активної наступальної стратегії у розвитку українсько-турецьких зовнішньополітичних відносин. Вище за все мають поставати національні інтереси України, які конче потребують встановлення стратегічного партнерства з Туреччиною. Ніякі чинники політичної кон'юнктури, особливо українсько-російські стосунки, не повинні ставати на заваді цій стратегічній меті [порівн.: 3, с. 19-21]. Можна цілком погодитись з Н. Мхитарян, що першочерговими завданнями для розбудови стратегічних відносин України з Туреччиною мають бути наступні [8]:

- розробка Концепції стратегічного партнерства, підготовка та підписання офіційного документу про стратегічне партнерство;
- розробка на цій основі комплексного документу щодо економічного співробітництва у енергетичній та енерготранспортній сфері;
- створення трансконтинентальних транспортних коридорів, в яких Україна і Туреччина мають відігравати ключову транспортну та економічну роль;

- розробка документу щодо співробітництва з ТР у Євразії;
- створення Зони вільної торгівлі та впровадження безвізового режиму з Туреччиною;
- визначення пріоритетних напрямків та сфер дво- та багатостороннього співробітництва;
- активізація та забезпечення більш ефективної роботи Спільної українсько-турецької комісії із співробітництва;
- перехід від традиційних форм торгівлі до цільових програм виробничої та інвестиційної кооперації в пріоритетних галузях і сферах економіки;
- активізація співпраці у безпековій взаємодії на двосторонньому рівні і в рамках регіональних ініціатив, міжнародних та регіональних організацій;
- визначення пріоритетних напрямків співробітництва в рамках регіональних та міжнародних структур;
- забезпечення постійно діючого політичного двостороннього діалогу;
- забезпечення формування позитивного іміджу України у ТР за допомогою місцевих та світових ЗМІ, а також нейтралізація негативного іміджу Туреччини, пов'язаного з кримським питанням, серед певної частини населення України. Таким чином, Україна та ТР мають у найближчий час стати реальними стратегічними партнерами, наповнити двосторонні відносини реальними спільними проектами та юридично оформити це відповідними міжнародними угодами. Стратегічне партнерство України та Туреччини є безумовно взаємовигідним, воно має стати важливим елементом зовнішньополітичної стратегії обох країн. Але для його реального втілення необхідно ще багато зробити. Особливо це стосується України, яка може втратити шанс отримати потужного стратегічного партнера, що може забезпечувати ґрунтовну підтримку України як в регіональній, так і в світовій міжнародній політиці. Подальші дослідження проблеми українсько-турецьких відносин доцільно спрямувати на визначення основних найбільш перспективних напрямків стратегічного партнерства.

Українсько-єгипетські відносини історичний цикл розгортання дипломатично-економічних відносин

Незважаючи на географічну віддаленість України і Єгипту, існують спільні моменти в історії і сучасності двох народів. До нашого часу дійшли відомості, що серед місцевих правителів-мамлюків у XVI-XVII століттях були вихідці з України. Згодом, майже триста років тому, цими краями подорожував відомий український мандрівник Василь Григорович-Барський. Своїми близькосхідними спостереженнями він заклав основи вітчизняного сходознавства. Сучасна українська орієнталістика була започаткована відомим сходознавцем Агатангелом Кримським – дослідником Корану, ісламу, перекладачем давніх арабських і турецьких текстів, який два роки провів на Близькому Сході. На початку XX сторіччя в Александрії і Хелуані лікувалася і написала збірку поезій «Весна в Єгипті» видатна українська поетеса Леся Українка.

У 1916 році українські та єгипетські націоналісти зустрілися в рамках Третьої конференції народів, організованої Союзом народів у Лозанні (Швейцарія).

У 1960-70-ті роки українські інженери зробили важливий внесок у розбудову єгипетської економіки, чимало єгипетських студентів закінчили українські вищі навчальні заклади. Спільні моменти в історії українсько-єгипетського спілкування сприяють кращому розумінню між нашими народами і подальшій розбудові двосторонніх відносин.

На сьогодні між нашими державами діє 35 документів міжурядового та міжвідомчого рівня. Засади українсько-єгипетської співпраці визначають укладені у 1992 р. Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин та Угода про основи взаємовідносин і співробітництво. Зараз правова база України і Єгипту є однією з найбільших серед інших арабських країн-партнерів нашої держави. Ведеться постійна робота по її розширенню.

Офіційні дипломатичні відносини з Арабською Республікою Єгипет Україна встановила у 1992 р.

Державну незалежність України Арабська Республіка Єгипет офіційно визнала наприкінці грудня 1991 р. відповідною заявою Уряду АРС. Дипломатичні відносини між країнами були встановлені 25 січня 1992 р.

Дипломатичне представництво АРС в Україні було започатковане у травні 1993 р. В Каїрі і Києві діють посольства України та Єгипту.

Здійснюється обмін делегаціями різного рівня, відбуваються засідання Спільної міжурядової двосторонньої Українсько-Єгипетської Комісії з економічного та науково-технічного співробітництва (останнє засідання проходило в Каїрі у листопаді 2010 р.). В рамках Організації Об'єднаних Націй наші країни взаємодіють з широкого кола питань. В Україні та Єгипту немає принципових розбіжностей у ставленні до актуальних питань міжнародного та регіонального порядку денного. Натомість, існує прагнення сприяти їх вирішенню мирним шляхом, у рамках діючого міжнародного права.

Політичні відносини між Україною та Єгиптом

Арабська Республіка Єгипет офіційно визнала незалежність України 3 січня 1992 року.

Дипломатичні відносини між двома країнами були встановлені 25 січня 1992 року.

Україна стала однією з перших держав колишнього СРСР, де у травні 1993 року було відкрите дипломатичне представництво АРС.

Офіційне відкриття українського Посольства в Каїрі відбулось 1 вересня 1993 року.

Посол України в АРС Євген Микитенко вручив копії вірчих грамот заступнику Міністра закордонних справ Єгипту 30 квітня 2019 року.

18 квітня 2016 року в Києві відбувся дев'ятий раунд політичних консультацій на рівні заступників міністрів закордонних справ. Були обговорені питання українсько-єгипетських відносин у політичній та торговельно-економічній сферах, а також співробітництво в рамках ООН, у т.ч. із урахуванням тогочасного членства обох держав у Раді Безпеки ООН.

11 квітня 2018 р. в Каїрі відбулись двосторонні консультації під співголюванням директорів профільних департаментів МЗС України та Єгипту.

23-28 квітня 2018 року – візит в Україну Міністра у справах компаній державного сектору АРС Халеда Бадаві для ознайомлення з промисловими можливостями українських підприємств.

29-30 квітня 2018 р. – офіційний візит Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна до АРС на запрошення Міністра закордонних справ АРС Самеха Шукрі, а також на виконання домовленості, досягнутої під час телефонної розмови Президентів двох держав 12 квітня 2018 р.

31 жовтня – 2 листопада 2018 року – проведення у Києві 7-го засідання Міжурядової Спільної Комісії (МСК) з економічного та науково-технічного співробітництва між Україною та АРС.

15 лютого 2019 – зустріч Президентів Петра Порошенка та А. Аль Сісі на полях роботи 55-ї Мюнхенської конференції з питань безпеки.

Міжпарламентське співробітництво: 04.10.2016 у ВРУ затверджено склад депутатської групи з міжпарламентських зв'язків з АРС. Керівник - О.Присяжнюк. У травні 2018 р. в єгипетському парламенті було створено групу дружби з міжпарламентських зв'язків з Україною. На новий рівень міжпарламентська співпраця вийшла після візиту членів єгипетської групи дружби до України, який відбувся 18-21 грудня 2018 р.

В рамках Організації Об'єднаних Націй наші країни активно взаємодіють з широкого кола питань. В Україні та Єгипту немає принципових розбіжностей у ставленні до актуальних питань міжнародного та регіонального порядку денного. Натомість, існує прагнення сприяти їх вирішенню мирним шляхом, на засадах міжнародного права.

Вживаються заходи для започаткування двосторонніх контактів на регіональному рівні. На регулярній основі відбуваються зустрічі Посла з губернаторами провінцій Південний Синай, а також найбільших єгипетських міст Каїр та Александрія, під час яких обговорюються питання розвитку

співробітництва з окремими областями України у сферах торгівлі, туризму, морського транспорту, охорони здоров'я, захисту довкілля тощо.

3.2. Потенціал, стратегія та сфера інтересів Туреччини та Єгипту в союзі Україна, Туреччина, Єгипет.

Сьогодні можна чітко сказати, що кожна з держав учасниць сьогодні йде розбіжним до можливості створення данного альянсу шляхом і потенціал як і сферу своїх власних інтересів, розглядає з точки власної стратегії державотворення.

Туреччина в позиціонуванні сьогодення будує політику регіонального лідера, і для неї навіть в плані майбутнього торгівельно-політичного альянсу така б позиція була принциповою, хоча в час складності економічного розвитку в світі та момент коли світові кризи та пандемії впливають на зміни в світовому вакуумі політики, Туреччина як і будь яка інша держава, що буде виходити з позиції власних інтересів цілком здатна поступитися позицією лідера. Якщо економічно-торгівельні умови будуть цілком задовільняти національні інтереси підтримки економіки держави Туреччини. На сьогодні же ми бачимо, складну політичну гру у відбудову колишньої могутності Османської імперії, хоча поки ще в досить маленькому розмірі. І Туреччину виходячи з її власних національних інтересів в цьому ми не повинні засуджувати, так в умовах зміни пріоритетів або ж можливого виходу с НАТО їй потрібно буде забезпечити себе навколо дружніми по відношенню до Туреччини або ж союзними державами, та забезпечити порядок та контроль за сусіднім «пороховим» регіоном Близького Сходу. Куди постійно йде вплив більш сильних гравців на світовій арені, наприклад: США та Росії. Повного домінування яких принципово не потрібно Туреччині так як ставить її в позицію залежності від цих держав та недопускає її до розвитку власного шляху економічних та політичних відносин без участі більш сильних гравців.

Переходячи до альтернатив участі Туреччини в політиці сьогодення до старатегії цієї держави в потенційному економіко-політичному альянсі України,

Туреччини, Єгипту. Виходячи із позиції Туреччині сьогодні і шляху її розвитку через призму власного шляху державобудування їй потрібно економічно буди незалежною, мати власну розбудовану транзитну систему, забезпечити власну безпеку від проблем на Близькому Сході, а особливо в Сирії. Та бути наготові загрози від Росії або ж ще одного учанику НАТО Греції, з якою у Туреччини давні територіальні претензії.

Для того щоб Туреччині, в умовах шляху власного державобудування, потрібно забезпечити сталість політичної незалежності та власного економічного добробуту, зона вільної торгівлі, транзитні домовленості та умови взаємообміну технологіями та взаємного інвестиційного розвитку. В цьому є головне бачення можливостей порозуміння на які здатні піти виходячи з однакових подібних можливостей для кожного із учасників альянсу. Туреччина здатна найти порозуміння в цьому, від цього залежить її позиціонування і можливість для розвитку власного потенціалу знаходячись з позиції сталої економічної незалежності. Хоча цілі першочергової необхідності, можуть в подальшому конкурувати з позицію принципового лідера альянсу, а в деяких випадках суперечити інтересам інших потенційних учасників, чому Туреччині потрібно буде поступитися, або шукати порозуміння та підтримувати позицію лідера допомогою для тих кому в цьому альянсі вона була б потрібна.

Переходячи до Єгипту та його стратегії в альянсі України, Туреччини, Єгипту. Вбачаючи потенціал тріади в плані транзитної зони, варіанту розвитку найбільш економічно вигідного торгового шляху в світі та спеціальні потенційні можливості зони вільної торгівлі, сильно потребуемого з урахуванням національних економічних інтресів кожного із учасників. Єгипет з великим потенціалом розвитку здатен віднайти для себе стратегію в цьому шляху економічного єднання потенціалів. Так як виходячи з його власної стратегії державотворення це альтернативна частина будування зовнішньої політики і вихід із зони впливу Заходу поступаючись його економічно-політичному тиску, але замінюючи його власним потенційним шляхом розвитку з іншими державами. Протидіяти геополітичному тиску світових лідерів. В плані військових

спільності інтересів Єгипет не бачить себе і не потребує входити в протидію з державами, хто має претензії до України чи Туреччини. Але Єгипет цілком здатен чітко розуміти, що якщо він хоче змінити свій колишній вектор політики, починаючи з 15-го століття в якому колоніальні інтереси Британської імперії, Франції та Османської імперії постійно здійснювали тиск на Єгипет та неодноразово його захоплювали, а з появою Суецького каналу, позбутися цього вцілому не вдається і по сьогодні. Тому стратегія Єгипту будь яким чинном не повинна обмежуватись економічними інтересами, а і з розумінням відноситись до протидії тиску та можливої агресії від держав хто має стратегічні претензії на до Єгипту, а також від потенціальних розбіжностей від держав сусідів та регіонального держав «арабського світу», кого б незадовільнило вихід Єгипту з зони їх власних інтересів, при виборі нового шляху в альянсі України, Туреччини та Єгипту.

3.3. SWOT-аналіз потенціалу військово-політичного блоку Україна-Туреччина-Єгипет

Сильні сторони:

S1. Територіальне розташування – протоки Босфор и Дарданелли, Суецький канал є стратегічними об'єктами світового масштабу, до того ж вигідне географічне положення, шляхи сполучення між Європою та Близьким Сходом, Близьким Сходом та Африкою, є одними з самих небезпечних, але найвигідніших світових торгівельних шляхів, як сухоходом так і морським видом торгівельного сполучення (Чорним, Середземним та Червоним морями).

S2. Воєнний потенціал – значний особовий склад військовослужбовців, розвиток ВПК з урахуванням технологій пострадянського проектування та доробками НАТО у випадку всіх держав учасниць.

S3. Значний людський ресурс – на даний момент населення потенційного союзу складає 205 млн. людей, що дозволяє стати потужним економічним і військовим формуванням для союзу.

S4. Транзитно-торгівельна спорідненість та географічна схожість перетину світових торгівельних шляхів.

S5. Тривалі історичні контакти і взаємодія – території країн у різні періоди часу вели близькі дипломатичні відносини, військово та стратегічно допомагали один одному за необхідності.

S6. Сприятливі природні умови та значні ресурси – помірний та середземноморський клімат, рівнинний та гірський рельєф, корисні копалини (включаючи турецький хром, вольфрам та українські нафту, газ), вдала система природних кордонів, які обмежують цей простір і захищають його від зовнішньої експансії, стратегічні протоки та канали, морський шлях сполучення та взаємодії між державами.

S7. Швидкий розвиток та взаємодоповнюваність економік – хоча держави блоку не відносять до передовиків економічного розвитку, але вони мають значний потенціал, особливо стратегічно світового сполучення та при своїй кооперації зможуть швидкими темпами розвивати економічну сферу.

S8. Потужний промисловий комплекс та розвинутий аграрний сектор, перспектива розвитку власного нафто-газового комплексу.

Слабкі сторони:

W1. Релігійна строкатість – межа між християнами (православними, католиками та коптами) та мусульманським світами (шиїтами, сунітами, алавітами)

W2. Військовий конфлікт на Сході України позиціонує нашу країну як непривабливого партнера для заснування союзу. А нестабільність та небезпека з боку Сирії для Туреччини та Єгипту дестабілізує та руйнує сприятливу економічну ситуацію в регіоні. Єгипет та Туреччина до сьогодні ведуть війну з ІІІІ.

W3. Пострадянський менталітет, перехідний період, інтеграція України до європейської спільноти, складнощі взаємовідносин Європи та Туреччини, неоднорідність бачення єгипетською владою шляху розвитку та перспектив пошуку найбільш привабливого союзного блоку а також сама нестабільність

політичної ситуації зміни влади в Єгипті слугує елементом невизначеності курсу цієї держави.

W4. Лімітрофна зона – знаходяться на стиковій території, через що ці країни стають об'єктами геополітичного і геостратегічного впливу, тому їхнє транзитне положення завжди викликає геоекономічний інтерес у великих держав або блоків держав.

W5. Історична пам'ять може викликати суперечності та конфлікти (особливо на релігійній підставі в межах таких держав як Туреччина)

W6. Відмінності у стандартах або їх відсутність несуть труднощі у співпраці між державами (проблеми з визначенням шляху розвитку чи з Заходом, чи Сходом).

W7. Єгипет, Туреччина та Україна перебуває у сфері впливу російських інтересів, РФ чинить на неї значний тиск.

W8. Країни регіону, так чи інакше, втягнуті у гібридну, інформаційну, історично-ідеологічну, торговельну, релігійну, анти-терористичну, холодну або й «гарячу» війну.

Можливості:

O1. План союзу «Україна, Туреччина, Єгипет», може знайти собі союзників серед представників США (НАТО), Великобританії та країн ЄС, які будуть зацікавлені у подібній альтернативній силі в Європі, що буде стримувати як Росію, так і терористичну загрозу від ісламського світу.

O2. Поглиблення міждержавного співробітництва в Чорноморському та Середземноморському регіоні.

O3. Енергетична безпека (безперебійні поставки нафти та газу з басейнів Персидського заливу, Червоного моря та Суецької затоки), підтримка розвитку інфраструктури, гармонізація політик у сфері енергетики за стандартами ЄС та переваг розвитку власних технологій, кооперації в науковій сфері)

O4. Енергетична безпека, підтримка розвитку інфраструктури.

O5. Співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства.

О6. Екологічна культура та безпека.

О7. Розробка спільних стандартів для більшості сфер діяльності.

О8. Безмитний режим між країнами регіону.

О9. Економічне співробітництво та зближення з ЄС та країнами Арабського світу.

Загрози:

Т1. Страх втратити свої позиції Туреччині, що пов'язане з виходом з НАТО.

Т2. Позиція сильних гравців – ЄС загалом, Росії також може стати перешкодою на шляху до об'єднання країн Східно-Азійської частини Європи та входження стратегічного Єгипетського «Суецького каналу» у єдиний союз, що сприятиме економічній незадоволеності для більшості країн світу та елементом суперечок в дипломатичних відносинах.

Т3. Домінування в союзі однієї з більш розвинутих держав (найімовірніше – 1) Туреччини, 2) Єгипту, 3) України), що може призвести до її експансії та нехтування інтересів інших учасників союзу.

Т4. Втрата національного суверенітету країн-союзників, втручання у внутрішні справи один одного, поглиблення конфлікту в Україні, війна з ІГІЛ на Близькому Сході, а Туреччини та Єгипту в Російсько-Українську неоголошену війну на сході України.

Т5. Наступ на національні інтереси – держави будуть вимушені поступатися власними інтересами задля спільного блага.

Т6. Роль сировинного додатку можуть виконувати як внутрішні члени союзу, так і сам блок як сфера інтересів ЄС або Росії, Китай, США.

Т7. Релігійні суперечності – конфлікт між прихильниками католицизму, православ'я, ісламом шіїтського та сунітського спрямування.

Т8. Військова загроза з боку РФ, країн Арабського світу, держав економічної противаги блоку Китаю, США, країнам ЄС.

Т9. Можливість стати маріонеткою, інструментом для захисту інтересів НАТО, ОДКБ або Китаю (при певній перспективі розвитку дипломатичних відносин у сфері «нового шовкового шляху»).

ВИСНОВКИ

Ідея створення організації поглибленого співробітництва у Чорноморському регіоні назріла досить давно, особливо великий внесок до її розвитку зробив М. Данилевський в своїй концепції «Північ-Південь» для України. Але її актуальність різко зросла в умовах сьогодення, спричинених членством частини країн цієї території у Європейському Союзі, а також безальтернативним прагненням України приєднатися та стати повноправним його членом. Іншими факторами, спрямованими на перешкоджання євроінтеграційним, державно-об'єднуючим та економічним процесам, підризу стабільності в регіоні, є прагнення інших держав до поглиблення інтеграції з ЄС, агресивні дії Російської Федерації, війна з ІГІЛ на Близькому Сході, війна в Сирії. Крім того, у самому ЄС та навіть НАТО, відбуваються події, які свідчать про їхню неефективність або малоперспективність для окремих країн та кризу, що веде до руйнування системи та виходу з неї низки провідних держав.

Відсутність видимих результатів функціонування багатосторонньої системи гарантів миру та домовленостей, які б гарантували безпеку окремим державам, вказує на доцільність створення на цьому просторі моделі співтовариства, яке може стати новим форматом багатосторонньої співпраці та гарантування стабільності і розвитку у Східній Європі, Азії, а також Африці. Таким об'єднанням може стати союз України, Туреччини та Єгипету, ідеї якого були розроблені ще на початку минулого століття М. Данилевським, Ю. Липою, без урахування нового стратегічно потрібного партнера цьому альянсу, а саме, Єгипту.

Перспективність розвитку морських торговельних шляхів, розвиток інфраструктури, можливості та передумови розвитку тісних дипломатичних та політичних відносин, взаємодоповнюваність економік, а особливо економічне розташування країн потенційних учасниць блоку – все це є передумовами для його формування. Враховуючи сьогоденні інтереси можливих членів даного союзу, його співпраця має зосереджуватися на аспектах поглибленої

міждержавної взаємодії, безпеки та оборонного співробітництва, національних інтересів, економічного розвитку, верховенства права, захисту прав людини і національних меншин, енергетичної безпеки, розвитку інфраструктури, культури, освіти та науки, інформаційного суспільства та ЗМІ.

Зважаючи на наявні та потенційні перешкоди для створення та функціонування союзу морських країн Європи, Азії, Африки (України, Туреччини, Єгипту), можемо очікувати на можливу опозицію окремих країн-членів ЄС, невизначеність джерел фінансування та іноземного тиску, спротив Російської Федерації, неготовність та небажання окремих країн-учасниць до поглибленої співпраці.

У той же час потенційні союзники нового альянсу: Україна, Туреччина, Єгипет, цілком можуть знайти собі союзників у вигляді США, Канади та Великобританії, які будуть зацікавлені у подібній альтернативній силі в Європі, що буде стримувати Росію, радикальний ісламизм, загрозу з боку ІГІЛ та стане буферною зоною між країнами Африки, Близького Сходу та Європи. Українське питання займає центральне місце, оскільки без України такий союз неможливий, але поки Україна сама більше потребує допомоги, ніж може дати цьому проекту. Зараз наша країна може запропонувати лише досягнення в інтелектуально-інформаційному просторі та набутий досвід у війні з Росією. Економіка України ще надто залежить як від ЄС, так і від РФ, та потребує значних зусиль для свого розвитку. Тому саме дана концепція розвитку стратегії державотворення, через призму бачення розвитку України, як морської держави, є економічно необхідною, як для України, так і для перспектив лідерства кожної із потенційних держав-учасниць. Все це можливо за умови розумної та раціональної стратегії, яка б чітко слідувала національним інтересам нашої держави та залучувала нових союзників до нового військово-економічного альянсу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хаусхофер К. Континентальный блок: Берлин – Москва. Токио. Элементы. Евразийское обозрение. 1995. № 7. С. 32 - 36.
2. Соловьев С. М. Петровские чтения геостратегии Восточной Европы URL: <http://lib.ru/HISTORY/SOLOVIEV/chtenie.txt>
3. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому.: Изд-во Санкт-Петербургского университета; Изд-во «Глагол», 1995. 432 с.
4. Леонтьев К. Н. Восток, Россия и Славянство. Философская и политическая публицистика. Духовная проза (1872 – 1891). Москва, 1996.
5. Грушевський М. С. Степ і море в історії України .Український історик. 1991-1992. Ч. 110 Т. 28 - 29.
6. Липа Ю. Предназначение Украины. Нью-Йорк, 1953. С. 57 - 58.
7. Гаджиев К. С. Введение в геополитику. Учебник для вузов. Москва: Издательская корпорация «Логос», 1998. 416 с.
8. Дугин А. Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. М.: Арктогея, 1997. 249 с.
9. Тихонравов Ю. В. Геополитика: Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2000. 269с.
10. Шепелев М. А. Глобалистика. Учебное пособие для студентов вузов. Днепропетровск: ДНУ, 2001. В 2-х ч.
11. Никифоров А. Геополитический смысл Украины. URL: <http://boozers.fortunecity.com/caledonian/478/ar/3056.htm>.
12. Несук Н., Репринцев В., Каминский Е. Украина в зарубежных доктринах и стратегиях XX века. Політична думка. 1995. №2 - 3. С. 50 - 71.
13. Держалюк Н., Виднянский С., Коваль В. и др. Украина в зарубежных доктринах и стратегиях XX столетия. Політична думка. 1996. №68 - 89.

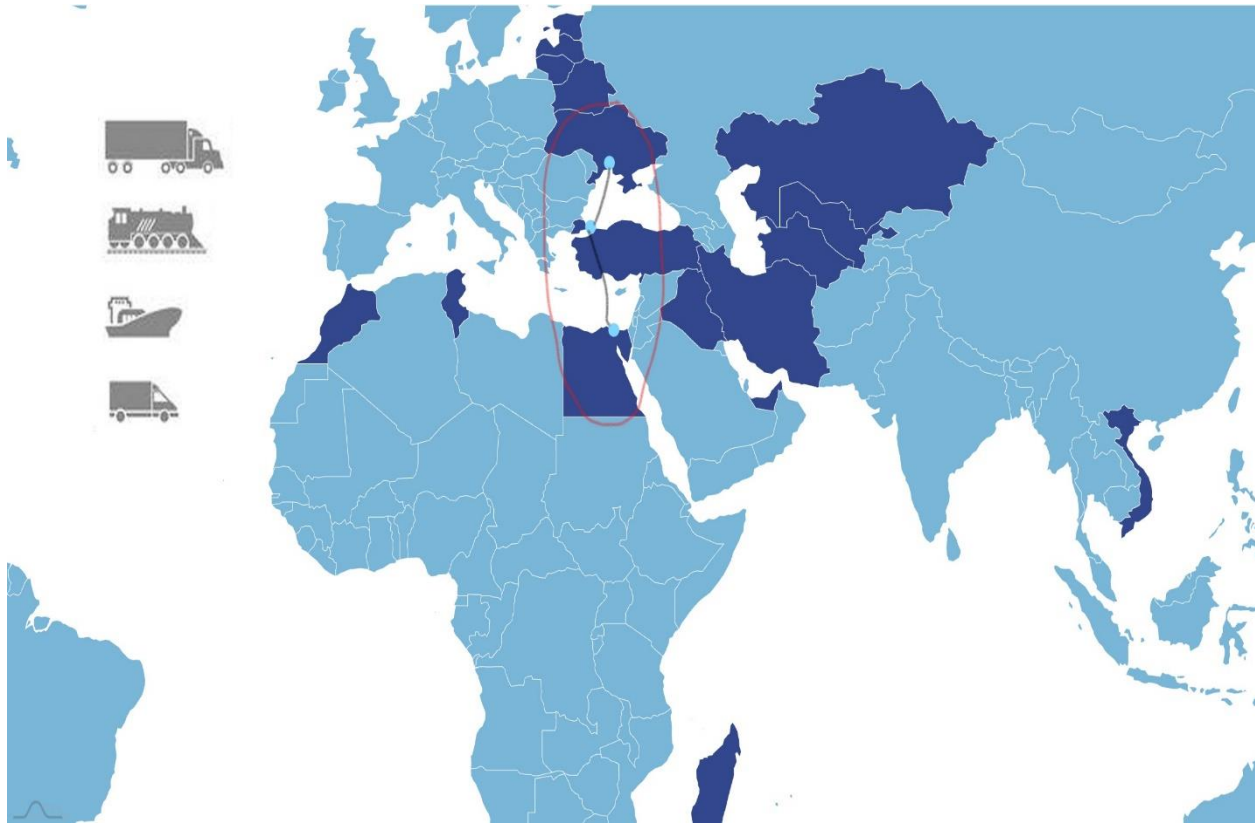
14. Порубежный С. О. Краткий геополитический экскурс в украинский вопрос Русский геополитический сборник. Москва, б. г. Вып. 1. С. 51 - 55.
15. Драгоманов М. П. Письма на Надднепрянскую Украину. Литературно-публицистические труды. Киев, 1970. Т. 1. С. 446.
16. Грушевський М. С. Нові перспективи. На порозі Нової України: Гадки і мрії. Харків, 1991. (Репринт 1918 р.). С. 23.
17. Рудницкий Л. С. Украинское дело с точки зрения политической географии. - Берлин, 1923. С. 138.
18. Липа Ю. Нотатник. Том 3 (Новели) Липа Ю. Козаки в Московії. Історичний роман. – Львів: Червона калина, 1995. 456 с.
19. Рудницкий С. Л. К основам украинского национализма. Почему мы хотим самостоятельную Украину. - Львов, 1994. С. 294.
20. Шаблій О. І. Академік Степан Рудницький – фундатор української географії. Львів, Мюнхен, 1993. С. 6.
21. Арманд А. Д. География через призму дополнительности. Вопросы философии. 2004. № 4. С. 116 - 125.
22. Нартов Н. А. Геополитика: Учебник для вузов. М.: ЮНИТИ, 1999. 359 с.
23. Беренс, В. Руководство по оценке эффективности инвестиций. В. Беренс, П. М. Хавранек. Москва: Изд-во Интерэксперт, 1995. 528 с.
24. Винников, В. В. Проблемы комплексности развития морского транспорта Украины. Одесса: Изд-во Феникс, 2005. 350 с.
25. Жихарева, В. В. Теория и практика инвестиционной деятельности судоходных компаний: монография В. В. Жихарева. Одесса: Изд-во ИПРЭЭИ НАН Украины, 2010. 480 с.
26. Маркс, К. Капитал: критика политической экономии. К. Маркс. Т.1. Москва: Изд-во Эксмо, 2011. 1200 с.
27. Миусов, М. В. Стратегия позиционирования национального морского в глобальном транспортном рынке. Одесса : Изд-во Автограф, 2006. 244 с.
28. Примачев, Н. Т. Принципы интеграции в торговом судоходстве Н. Т. Примачев. Одесса: Изд-во Феникс, 2006. 360 с.

29. Примачев, Н. Т. Структура и параметры развития рынка транспортных услуг
Под общей ред. доктора экономических наук, проф. Н. Т. Примачева. Одесса:
Изд-во «ИздатИнформ», 2008. 268с.
30. Пугель, Т. А. Международная экономика Т. А. Пугель, П. Х. Линдерт.
Москва: Изд-во Дело и Сервис, 2003. 800 с.
31. Офіційний сайт Державного Комітету Статистики України
URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>.
32. World shipping and shipbuilding markets. Annual review 2011. Barry Rogliano
Salles - 11 boulevard Jean Mermoz, 92200 Neuilly sur Seine, France.
33. Hart, J. A. The politics of international economic relations J. A. Hart. – вид. 7th
ed., Wadsworth Cengage Learning, 2010.
34. Погорелый Д. Е., Фесенко В. Ю., Филиппов К. В. Новейший
политологический словарь. Ростов н/Д : Феникс, 2010. 318 с.
35. Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? Львів : Світ, 1994.
416 с.
36. Лепський М. А., Лепська Н. В. Метод GSP-Space та SWOT/TOWS-аналіз: у
геополітичних дослідженнях . #GS Геополітичні студії. Робоча книга.
Handbook #2 за заг. ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2018.
95 с.
37. Липа Ю. Чорноморська доктрина. Чорноморський простір. Розподіл Росії.
Київ : МАУП, 2007. Т. 2. 392 с.
38. Грушевський М. С. На порозі нової України : гадки і мрії. Київ : Друк. акц. т-
ва «Петро Барський у Києві», 1918. 120 с.
39. Дашевська О. В. Методологія дослідження геополітичних процесів. Вісник
Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія.
2015. № 2. С. 81 - 96.
40. Домащенко Л. М. «Всеукраїнська трилогія» Юрія Липи: геополітичний
ракурс. Вісник Київського національного університету імені Тараса
Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. Київ, 2007. Вип. 84. С. 147-169.

41. Гриневецкий С. Р., Жильцов С. С., Зонн И. С. Черноморский узел. Москва : Международные отношения, 2007. 200 с.
42. Гриневич Т. Україніка на сторінках часопису «Przegląd Historyczny» у міжвоєнний період. Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 19. С. 158–177.
43. Грушевський М. С. На порозі нової України : гадки і мрії. Київ : Друк. акц. т-ва «Петро Барський у Києві», 1918. 120 с.
44. Дашевська О. В. Методологія дослідження геополітичних процесів. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: філософія, соціологія, політологія. 2015. № 2. С. 89–96.
45. Домашенко Л. М. «Всеукраїнська трилогія» Юрія Липи: геополітичний ракурс. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. Київ, 2007. Вип. 84–86. С. 166–169.
46. Духина. Т. Н. Геополитика : учебное пособие. Севастополь : АГРУС Севастопольского гос. аграрного ун-та, 2013. 168 с.
47. Волынчук А.Б. Теоретические основы геополитических исследований – старые и новые правила. *Вестник ТОГУ*. 2009. № 4 (15). С. 245–252.
48. Географія українських і суміжних земель: Факсимільне перевидання. Київ : Обереги, 2005. Т. 1. : Загальна географія / Операц. і зред. В. Кубійович. 528 с.
49. Липа Ю. Призначення України. Київ : МАУП, 2007. Т. 1. 336 с.
50. Липа Ю. Чорноморська доктрина. Чорноморський простір (атлас). Розподіл Росії. Київ : МАУП, 2007. Т. 2. 392 с.

ДОДАТКИ

Додаток А



Морський економічний альянс: Україна-Туреччина-Єгипет

Додаток Б



Держави з найбільшим товарообігом з Україною, що потенційно можуть стати членами нового стратегічного альянсу з політичних, військових та ресурсно-економічних факторів. (за регіональними показниками перспективи приєднання).



Міждержавний буфер економічного тиску. Розподіл нафти та газу з Близького Сходу на протипагу Росії.

Таблиця 1. Фактори SWOT-аналізу потенційного проекту військово-економічно альянсу Україна, Туреччина, Єгипет

<u>Сильні сторони (Strengths)</u>		Вага	<u>Слабкі сторони (Weaknesses)</u>		Вага
S1	Вдале географічне положення (стратегічні канали та протоки).	10	W1	Релігійна строкатість.	8
S2	Воєнний потенціал.	8	W2	Військовий конфлікт на Сході України.	10
S3	Значний людський ресурс.	9	W3	Пострадянський менталітет та затяжний перехідний період.	8
S4	Транзитно-торгівельна спорідненість та географічна схожість перетину світових торговельних шляхів	4	W4	Лімітрофна зона.	9
S5	Тривалі історичні контакти і взаємодія.	5	W5	Історичні суперечності.	4
S6	Сприятливі природні умови та значні ресурси.	9	W6	Відмінності у стандартах або їх відсутність.	6
S7	Взаємодоповнюваність економік. Морський потенціал	10	W7	Україна, Туреччина, Єгипет – сфера впливу Росії.	10
S8	Потужний промисловий комплекс та розвинутий аграрний сектор.	9	W8	Гібридна, терористична, економічна війни.	10
<u>Можливості (Opportunities)</u>		Вага	<u>Загрози (Threats)</u>		Вага
O1	Підтримка від США, НАТО, Великобританії, ЄС.	9	T1	Страх деяких потенційних членів втратити свої позиції, що пов'язане з виходом з ЄС та НАТО.	10

O2	Чорноморський, Середземний економічні регіони.	10	T2	Протистояння утворенню союзу з боку ЄС та Росії.	9
-----------	--	----	-----------	--	---

Продовження таблиці 1

<u>Можливості (Opportunities)</u>		Вага	<u>Загрози (Threats)</u>		Вага
O3	Енергетична безпека	10	T3	Домінування однієї держави.	7
O4	Розвиток інфраструктури.	7	T4	Втрата національного суверенітету.	5
O5	Співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства.	8	T5	Наступ на національні інтереси.	6
O6	Екологічна культура та безпека.	5	T6	Роль сировинного приладку.	5
O7	Розробка спільних стандартів.	6	T7	Релігійні суперечності.	4
O8	Безмитний режим.	6	T8	Військова загроза з боку РФ.	9
O9	Економічне співробітництво та зближення з ЄС.	4	T9	Маріонетка США.	7

Таблиця 2. Матиця взаємодії сильних сторін та можливостей

<i>Сильна сторона</i>										Вага
<i>Можливості</i>	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8		
O1	+	+	+	+	+	0	0	+		9
O2	++	++	++	++	+	+	+	+		12
O3	+	+	+	+	+	+	++	++		10
O4	+	0	+	+	+	+	+	0		6
O5	0	0	+	++	++	0	+	0		6

O6	0	0	0	+	+	+	0	0	3
O7	0	+	0	+	++	0	++	+	7
O8	+	+	0	+	+	0	++	+	7
O9	+	0	+	0	+	+	+	+	6

Таблиця 3. Матриця взаємодії слабких сторін та загроз

<i>Слабка сторона</i>									Вага
	W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7	W8	
T1	0	-	-	-	-	-	-	--	8
T2	0	-	-	--	-	-	-	-	8
T3	0	0	-	0	-	-	-	-	5
T4	0	0	-	-	-	-	-	-	6
T5	-	0	-	-	-	-	-	-	7
T6	-	0	-	-	-	-	-	-	7
T7	--	0	0	-	-	0	0	-	5
T8	0	--	-	-	-	0	--	--	9
T9	0	--	0	-	0	0	-	--	6

Таблиця 4. Матриця впливу можливостей та загроз

	Сильний вплив		Помірний вплив		Малий вплив	
	O	T	O	T	O	T
Висока вірогідність	O3	T8	O2	-	-	T5
Середня вірогідність	O8	T1, T2	O5, O7, O9	T6	-	T4
Низька вірогідність	O1, O4	T3	-	T7	O6	-

Таблиця 5. Матриця стратегій

Внутрішні фактори		Сильні сторони (Strengths)		Слабкі сторони (Weaknesses)	
		S1	Вдале географічне положення	W1	Релігійна строкатість.
Зовнішні фактори		S2	Воєнний потенціал.	W2	Військовий конфлікт на Сході України.
		S3	Значний людський ресурс.	W3	Пострадянський менталітет та затяжний перехідний період.
		S4	Транзитно-торгівельна спорідненість та географічна схожість перетину світових торговельних шляхів	W4	Лімітрофна зона.
		S5	Тривалі історичні контакти і взаємодія.	W5	Історичні суперечності.
		S6	Сприятливі природні умови та значні ресурси.	W6	Відмінності у стандартах або їх відсутність.
		S7	Взаємодоповнюваність економік.	W7	Україна, Туреччина, Єгипет під зоною впливу Росії.
		S8	Потужний промисловий комплекс та розвинутий аграрний сектор.	W8	Гібридна війна.
		Можливості (Opportunities)		<i>Можливі стратегії SO (Maxi-Maxi):</i>	
O1	Підтримка від США, Великобританії, Франції.	1. Утворення воєнного блоку на теренах Європи, Азії, Африки (S1, S2, S3, O1, O2, O3, O7). 2. Виникнення спільного інформаційно-комунікаційного та культурного простору в рамках морського союзу (S3, S4, S5, S7, O3, O5, O6, O7). 3. Прототип Європейського Союзу – на основі морської стратегії економічного розвитку (S1, S4, S5, S7, S8, O2, O3, O4, O5, O7, O8, O9).		1. Держави союзниці як філія НАТО (W2, W8, O1, O2, O3, O7). 2. Російська експансія (W2, W3, W4, W5, W7, O3, O5). 3. Криза ЄС (W3, W8, O3, O5, O7, O8).	
O2	Система безпеки в ЦСЄ.				
O3	Поглиблення міждержавного співробітництва у регіоні.				
O4	Розвиток інфраструктури.				
O5	Співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства.				

06	Екологічна культура та безпека.		
-----------	---------------------------------	--	--

Продовження таблиці 5

07	Розробка спільних стандартів.		
08	Безмитний режим.		
09	Економічне співробітництво та зближення з ЄС та Близьким Сходом.		
Загрози (Threats)		Можливі стратегії ST (Maxi-Mini)	Можливі стратегії WT (Mini-Mini):
T1	Страх деяких потенційних членів втратити свої позиції, що пов'язане з виходом з ЄС та НАТО.	1. Створення Україною власного морського альянсу (S1, S2, S3, S6, S8, T1, T2, T3, T6, T8, T9).	1. Початок воєнного конфлікту на територіях, що межують з РФ, Сирії, Лівії. (W2, W3, W4, W5, W7, W8, T2, T4, T8). 2. Розпад ЄС (W3, W8, T2, T4, T9).
T2	Протистояння утворенню союзу з боку ЄС та Росії.		
T3	Домінування однієї держави.		
T4	Втрата національного суверенітету.		
T5	Наступ на національні інтереси.		
T6	Роль сировинного додатку.		
T7	Релігійні суперечності.		
T8	Військова загроза з боку РФ.		
T9	Маріонетка США.		